

MARCIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2012/11 szám

Tartalom

Villám

- [Ballai László: Gyász](#)

Emlékezet

- [Vitéz Gábor: Fájdalmas búcsú Neményi Ferentől](#)
- [Kétezer éve mondták](#)
- [Száz éve írták](#)
- [Bibó István: A demokratikus Magyarország államformája](#)
- [Ötvenhat éve mondták](#)
- [Egy hónapja történt](#)
- [Széchenyi István: Hitel XII. rész](#)
- [Ballai László: Erdély története 1918-tól napjainkig](#)

Déliab

- [Ady Endre: Lótusz](#)
- [Weöres Sándor: Fekete malom](#)
- [József Attila: Elégia](#)
- [József Attila: Most fehér a tűz](#)
- [Krúdy Gyula: Isten veletek, ti boldog Vendelinek!](#)
- [Karinthy Frigyes: Röntgenország](#)
- [Petőfi Sándor: Uti levelek Kerényi Frigyeshez I.](#)
- [Kosztolányi Dezső: Repülő újság](#)
- [Dull Ernő: A semmi közepén](#)
- [Kőrösi Csoma Sándor: Egy tibeti zárdának ismertetése kérdések- és feleletekben](#)

Húrok

- [Ballai László: A Tátrai-jubileum](#)
- [Kimegyek a doberdói harctérre](#)

Villám

Ballai László: Gyász

Ma értesültem róla
ma
most
e percben
e pillanatban
idő-villanatban
hogy
Ő
aki megtanított arra
bármire
NINCS többé
és már
foszló emlékezetembe
tépdeshetem.

Emlékezet

Vitéz Gábor: Fájdalmas búcsú Neményi Ferencről

Az ember minél hosszabb életű, annál többször kénytelen szembesülni szerettei, közeli hozzátartozói, barátai elvesztésével. A veszteség akkor is nagyon fájdalmas, ha a vég közeledtének félreérthetetlen jelei vannak, ám ezeket nemigen akarjuk tudomásul venni, ösztönösen elhessegetjük magunktól. Sajnos, eredménytelenül...

2012. október 7-én, életének 72. évében – közel két hónapos kegyetlen szenvedés után – elhunyt Neményi Ferenc operatőr-rendező, Balázs Béla-díjas filmművész, számos hazai és nemzetközi filmfesztivál kitüntetettje, aki életét a szép és az igaz bűvöletében élte le. Rendkívül széles érdeklődési körű emberként filozófiai, szociológiai, politikai kérdések egyaránt izgalomba hozták, de főként a művészetek, az irodalom, a zene, a képző-művészetek, s természetesen mindenekelőtt a film problémái foglalkoztatták. Nem véletlen, hogy alkotó tevékenységét főként a filmszakma egy speciális területén, a népszerű-tudományos filmben fejtette ki, amelynek feladata, hogy a filmművészet minden rendelkezésre álló eszközeivel, a választott műfaj szabályainak betartásával keltse fel a képzettségét és érdeklődési körét tekintve heterogén nézőközönség érdeklődését egy adott tudományos probléma iránt, s orientálja, inspirálja a nézőket a mű mondanivalójának befogadására. A közművelődés érdekében végzett eredményes munkásságát SZOT-díjjal is elismerték.

Négy évtizedes barátság fűzött össze bennünket. Munkatársakként kerültünk össze, de ez a kapcsolat hamarosan barátsággá érett. Közös munkánk során hamar tapasztaltam, hogy milyen eltökéltséggel és odaadással igyekszik a lehető legjobb teljesítményt nyújtani munkájában. Egyetlen, de általam nagyon jellemzőnek tartott példát említek csupán. 1972-ben Dunaújvárosban forgattunk római kori emlékekről. Az egyik helyszínen nagyon elégedetlen volt a bemutatandó objektumra való rálátással. A feladatot kránról könnyedén meg lehetett volna oldani, erre azonban nem volt pénzünk. Egy ideig törte a fejét, majd döntött. Kérte, hogy egyedül készíthesse el a felvételt, senki, a segédoperátore se menjen vele. Hiába próbáltuk lebeszélni szándékáról szép szóval, de keményebb hangnemben is. Kamerával a kezében felmászott a nagyfeszültségű távvezeték tartó oszlopára. Már jó néhány méter magasan volt, amikor kamerán át megnézte az objektumot, majd tovább mászott felfelé. A forgatócsoport dermedt némaságban figyelte. Még ma sem tudok borzongás nélkül emlékezni erre a jelenetre. Ő pedig elkészítette a felvételt, lemászott, s a jól végzett munka tudatában nevetett rajtunk...

Amikor hatalmas vállalkozását, a Kőrösi Csoma Sándor életének, munkásságának emléket állító „A világ tetejéhez közel” című egészestés filmjét forgatta, nemcsak szellemileg, de fizikai értelemben is óriási terhet vett magára, különösen Indiában készített felvételeivel. Kiválóan oldotta meg feladatát. Még arra is jutott energiája, hogy fő munkája mellett néhány értékes rövidfilmet is leforgasson, melyek közül például a „Gyógyászat Tibetben” címűt a Nemzetközi Tudományos Filmszövetség bonni fesztiválján elismerő oklevéllel tüntettek ki.

A 80-as évek végén – a 90-es évek elején ő állt stúdióvezetőként az akkori MOVI (Magyar Mozi- és Videofilmgyár) Helios Stúdiójának (korábbi nevén a Népszerű-tudományos és Oktatófilm Stúdióknak), a tudományos filmek egyetlen magyarországi műhelyének élén. Az egyre romló anyagi feltételek között a minőségért, a filmkészítési lehetőségek igazságos elosztásáért, a fiatal alkotók lehetőséghez juttatásáért dolgozott. Mint korábban, ekkor is nagy figyelmet fordított arra, hogyan tudna segíteni munkatársai gondjain. Néhány elődjétől eltérően szigorúan tartotta magát ahhoz az elvéhez, hogy az általa vezetett stúdióban semmiféle olyan tevékenységet ne vállaljon, ami prémiumra jogosítaná, s ezzel munkatársait fosztaná meg kereseti lehetőségétől.

Vele nagyon sok mindenről lehetett értelmes beszélgetést folytatni, őszintén, kertelés nélkül. Alkalmanként vitatkoztunk is, de mindig érvekkel, s nem emlékszem egyetlen esetre sem, amikor bármelyikünk felemelte volna a hangját. Nemegyszer többmenetes vitát folytattunk, amikor úgy tűnt, hogy kifogyunk az érvekből, felfüggesztettük a diskurzust, majd némi utánanézés, átgondolás után kerítettünk sort a folytatására. Rendkívül széles ismeretségi köre, számos barátja volt, akikhez őszintén ragaszkodott. Hűséges ember volt. Hűséges családjához, munkatársaihoz, életfelfogásához, világnézetéhez, melynek ifjan elkötelezte magát.

Nagyon sok dolog kötött össze bennünket. Csak egyet emelek ki még: a kutyák iránti mélységes szeretetet. Előfordult, hogy kutyámat négykézlábra ereszkedve üdvözölte, s az azonnal szívébe zárta. Utolsó kutyája, Dani a karjaiban halt meg, s ő úgy temette el, hogy lakása ablakából mindig ráláthasson a sírjára.

Amikor kitüntették a Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszttel (polgári tagozat), a következővel indokolták: „Kiváló művészeti tevékenysége, példamutató emberi magatartása, a magyar közművelődés ügyének fáradhatatlan szolgálataért.” Valóban nagyon értékes ember volt.

Biztos vagyok benne, hogy akik ismerték és szerették, életük végéig megőrzik jó emlékét.

Ferikém! Nagyon hiányzol!

Kétezer éve mondták

Biblia, Máté evangéliuma, 7. rész. 1-20.

1. Ne ítéljetek, hogy ne ítéltessetek.
2. Mert amilyen ítélettel ítélték, olyannal ítéltettek, és amilyen mértékkel mértek, olyannal mérnek néktek.
3. Miért nézed pedig a szálkát, amely a te atyádfia szemében van, a gerendát pedig, amely a te szemedben van, nem veszed észre?

4. Avagy mi módon mondhatod a te atyádfiának: Hadd vessem ki a szálkát a te szemedből; holott ímé, a te szemedben gerenda van?
5. Képmutató, vedd ki előbb a gerendát a te szemedből, és akkor gondolj arra, hogy kivessed a szálkát a te atyádfiának szeméből!
6. Ne adjátok azt, ami szent az ebeknek, se gyöngyeiteket ne hányjátok a disznók elé, hogy meg ne tapossák azokat lábaikkal, és néktek fordulván meg ne szaggassanak titeket.
7. KérjeteK és adatik néktek; keressetek és találtok; zörgessetek és megnyittatik néktek.
8. Mert aki kér, mind kap; és aki keres, talál; és a zörgetőnek megnyittatik.
9. Avagy ki az az ember közületek, aki, ha az ő fia kenyeret kér tőle, követ ad néki?
10. És ha halat kér, vajjon kígyót ad-e néki?
11. Ha azért ti gonosz létekre tudtok a ti fiaitoknak jó ajándékokat adni, mennyivel inkább ad a ti mennyei Atyátok jókat azoknak, akik kérnek tőle?!
12. Amit akartok azért, hogy az emberek ti veletek cselekedjenek, mindazt ti is úgy cselekedjétek azokkal; mert ez a törvény és a próféták.
13. MenjeteK be a szoros kapun. Mert tágas az a kapu és széles az az út, amely a veszedelemre visz, és sokan vannak, akik azon járnak.
14. Mert szoros az a kapu és keskeny az az út, amely az életre visz, és kevesen vannak, akik megtalálják azt.
15. ŐrizkedjeteK pedig a hamis prófétáktól, akik juhoknak ruhájában jönnek hozzátok, de belől ragadozó farkasok.
16. Gyümölcseikről ismeritek meg őket. Vajjon a tövisről szednek-é szőlőt vagy a bojtórjánról fügét?
17. Ekképpen minden jó fa jó gyümölcsöt terem; a romlott fa pedig rossz gyümölcsöt terem.
18. Nem teremhet jó fa rossz gyümölcsöt; romlott fa sem teremhet jó gyümölcsöt.
19. Minden fa, amely nem terem jó gyümölcsöt, kivágattatik és tűzre vettetik.
20. Azért az ő gyümölcseikről ismeritek meg őket.

Száz éve írták

Ady Endre: S ha Erdélyt elveszik?

Igazodhat-e, javulhat-e a mai társadalmak élete, ha Brennus-kardok kormányozzák a világserpenyőt, s

ha égszakadás, földindulás kedvétől függ minden civilizációnk? Bizonyos, hogy van vadság, fegyver és háború, s bizonyos, hogy kínos, szomorú, de kényszerű beletöröttséggel készen kell állnunk minden elé. Minden elé, ami akár bennünk rekedt babonák, akár humánus, szép indulataink, akár racionális megállapításaink miatt nagyon-nagyon fájdalmas. Emerrébb, keleti külvárosain a nyugati kultúrának, veszélyes a járás, s minden pillanatban tört szegezhetnek túlbizakodó hitünknek és életünknek.

Gyermekségem legfurcsább fényű emléke, édesapánk sokszor ismétlődött ígérete évvégi tiszta jeles bizonyítványaink nagy hangulataikor: „no, most már igazán elmegyünk Erdélybe, a rokonokhoz”.

Mi csak olyan erdélyszéliek voltunk, a Partium egy része, Sylvania, a Szilágyság, büszkébbek, kényesebbek, mint Transsylvania, mégis Erdélybe vágytunk. Dehogyan a rokonokért, mert kölcsönösen és rokonosan alig-alig tudtunk valamit egymásról mi és az erdélyiek. Gőzösvonatra se gondoltunk egy új, panamás, rossz, görbe, vicinális vasút nehéz dolgai folytán, és mert az apánk Erdélyhez méltatlannak vallotta a síneket. Ő ifjúságos korából Erdély postakocsis s fuvaros világára emlékezett ragyogó emlékekkel, s az Erdély-imádást naiv szándéktalansággal oltotta erősre, később tudatosra fiaiba.

Kocsival kellett volna az erdélyi nagy útnak vágnunk, régimódisan itt-ott, ismerősöknél és atyafiaknál megszállván, hogy két-három hét múltán kerüljünk vissza. Elmaradt a szép út, mi, a fiúk fölnőttünk a száz kilométereket száguldó vasparipához, kiidegenedtünk a legendás rokonság emlékezetéből is, de Erdély máig megmaradt a mi Kaliforniánk-képpen.

Tudják, akik egy kicsit ismernek, hogy magamról a buta sovinizmust régen letörültem, s a nacionalizmusom: kétségbeesett alkud[o]zás sorsom és a között, ami már a legtöbb internacionalizmusnak is fölötte jár. Román barátaimnak, testvéreimnek, szeretettjeimnek már szinte unalmasan s kedvetlen kedvességgel, de majdnem egész hittel mondogatom el régi, komoly tréfámat:

– Hiszen én nektek adom Erdélyt, ha kell Aradig és Máramarosszigetig is, a magam külön hazácskáját szintén, de nem hal-e majd [bele] ebbe Románia, akit én szeretek, s akinek én önzetlenül s már régen álmodom a legfényesebb jövődőt?

És mégis, Erdélyre gondolván el kell lágyulnom, ha nem is, mint egy sipuluszi református papnak, de egy emlékekkel s szabadító vágyakkal egyképpen eltelt, kultúrás eklektikusnak.

Alig nyolc évvel ezelőtt, amikor éppen a Huszadik Század s a Társadalomtudományi Társaság embereitől várhattam mindent, ami megértésben kapható, s nekem okvetlenül, halálosan kellett, gyóntam már le valamit ebből. Árván, üldözötten, évszázadok keserű-sötét mélyébe hasztalan tekintve, babonára szorulva jajgattam föl hitetlenül: csak Erdély! Azóta egyre jobban tudom és hiszem ennek a babonának a miértjét: valóban az európai nemzet-társadalmak legparancsolóbban fejlődéses korszakában Erdély volt: Magyarország. Erdély néhányszor ország volt, társadalom, muszájból is a nyugattal szövetkező, protestáns és a kor engedelmé szerint haladó is, s Magyarország pedig – nem volt. Uri bűnei talán Erdélynek is szörnyűek voltak, Werbőczy-szelleműek, mint a Habsburgok magyarországi kegyelt és törökmentes nagyurainál, de igaz, saját kultúrára az az Erdély iparkodott, melynek románjai például bibliafordítást magyar fejedelmek által kaptak. S talán az új s ma már könnyen érthető Amerikán kívül, ha a régi keresztény Kelet Róma-ellenes s csoportos lázadásait leszámítjuk, sehol a szektáknak, tehát a lelkek forradalmának bujább talaja Erdélynél nem volt. És Erdélynek, a kicsi Erdélynek a magyarországi török hódoltság idején több lakosa volt, mint az úgynevezett s nemvolt Nagy-Magyarországnak.

Elpirulok a magam látszó romantikájától, de leírom, hogy Erdélynek külön lelke van, s fenyegető, brutális, de vajmi lehető térképváltoztatások két emlőről szakítanának le két ikergyermeket, a magyart és a románt. A szász megél vagy elpusztul magától is, eddig se csinált mást, s az ő ügyük hasonlatos volna az oroszországi német kolóniákéhoz. De mi, magyarok s az erdélyi románok gyökereinkkel lennénk kiszakítva, mihelyst ez az örült militáris világ, melyet ma még a szociáldemokrácia legáncsolni képtelen, diplomaták diagnózisa szerint kezd gyógyít[a]ni bennünket.

Rongyolt és csaknem reménytelen fajtának tartom a magyart, pláne, hogy demokratizáló forradalmába beleordított, -tiport a nagy kultúrájú rontás, a háború. Mai, barbár csodák idején el tudom képzelni azt is, hogy Erdély hamaros megvalósulása lehet tüzes vad álmoknak, mik nem minden alap nélkül kísértének az alsó Kárpátok alatt. De a dilemmás Erdéllyel évszázadok marasztaló szellemét lázítja föl a vad haza-politika, s hazátlanná tenne két szerencsétlen s minden más nemes fölszabadulásra joggal váró nációt.

Beszéljünk-e a Romániába olvasztandó magyarságról, melynek, ha lehet, rosszabb, embertelenebb s főképpen otthontalanabb sorsa volna a mai erdélyi románokénál? Minden további kérdést és választ átengedek azoknak, akik nem olyan nagy sovíniszták és politiciens, mint én, kinek csak Erdély-babonája túl nagy talán, de kinek Erdély egyetemes nyomorúsága fáj.

Hogy múltjanak el, oh, már a srapneles igazságok, s hogy engedjenek bennünket a magunk srapneleivel, emberszerető és fölszabadító munkánkkal tovább munkálkodni nemzetellen népboldogságokért.

1912. november-december

Bibó István: A demokratikus Magyarország államformája

Szakértő bizottság tárgyalja már azt a kérdést, hogy merő ideiglenességekből és rögtönzésekből álló alkotmányos formánkat hogyan kellene egységesebb és tartósabb formákkal felcserélni. Egyáltalán nem mindegy, miként van megszervezve az államot vezető személyes és szimbolikus hatóság, az *államfő*, és milyen módon jönnek létre a közösség kötelező szabályai, a *törvények*. Formák ezek, de életbe vágó formák, mert csak rajtuk keresztül tud valósággá válni az az erő, mely a mindenkori kormányzat politikai tekintélyét megadja, a *törvényesség* ereje. Amelyik kormányzat törvényesnek tudja magát, és érzi maga mögött az erre vonatkozó közmegegyezést, az tud határozott és rugalmas, bátor és nagylelkű, erélyes és engedékeny lenni egyszerre. Amelyik kormányzat nem tudja magát törvényesnek, és nem érzi maga mögött az erre vonatkozó közmegegyezést, az merev és kapkodó, presztízsére féltékeny és belsőleg bizonytalan, erőszakos és erélytelen egyszerre.

Annak, hogy egy kormányzatot mi tesz törvényessé vagy törvénytelené, formai ismertetőjele nincs.

A mai demokratikus magyar kormányzat törvényességét aligha akarja bárki is komoly erővel kétségbe vonni. Mégis alapvető közjogi berendezkedéseinket az ideiglenességnek, rögtönzöttségnek, mondhatjuk nyugodtan, a formátlanságnak atmoszférája lengi körül.

A demokratikus magyar kormányzatot ma minden kétséget kizáróan törvényessé teszi egy negatív és egy pozitív tényező. A *negatív* tényező a rajta kívül elképzelhető minden egyéb fajta legitimitás teljes csődje, *pozitív* tényező a saját teljesítményei. Az a kormányzat, amely a legutóbbi időkig Magyarország törvényes kormányzataként szerepelt, születésének eredendő hibáiban rejlő okokból Magyarország történelmének három egymást követő sorsdöntő pillanatában csődöt mondott: 1941 júniusában, a németek háborújába való belépéssel, 1944 márciusában, amikor a németek perfídiája folytán tálcán kaptuk a bátor és méltóságteljes kiugrás történeti alkalmát, de a kormányzat nem tudott és nem akart kimondani egyetlen szót, azt, hogy „Ellenállni!”, és 1944 októberében, amikor valamivel több előrelátással és elszántsággal még sok mindent meg lehetett volna menteni abból, ami azóta elveszett. A demokratikus magyar kormányzatnak pedig a törvényesség erejét adja három nagy történeti teljesítmény. Az első az, hogy 1944. okt. 15-től dec. 21-ig, két hónap alatt, egy háborútól elpusztított országrészben, közlekedési eszközök nélkül, posta nélkül, rádió nélkül, karhatalom nélkül *mozgósítani tudta a nemzet demokratikus erőit*, és össze tudott hozni egy nemzetközileg is komolyan vehető nemzeti képviselőt. A második nagy teljesítmény a *fegyverszüneti szerződés*.

A demokratikus magyar kormányzat harmadik nagy teljesítménye a *földreform*. Félezer esztendő beteg társadalmi és gazdasági fejlődés kanyarodott ezzel újra a demokratikus európai fejlődés széles útjára.

Így számba véve a demokratikus magyar kormányzat törvényességének mélyebb alapjait, nyugtalansággal kell, hogy eltöltsön bennünket az, hogy ez a mélyen gyökerező törvényesség nemcsak

az eddigi közjogi formákban nem került kifejezésre, hanem a *rendezés eddig ismeretes tervei tovább akarják folytatni az ideiglenességnek és formátlanságnak eddigi rendszerét*. A közjogi kérdések valamennyire is komolyabb rendezésének legfőbb szempontja mégiscsak az, hogy ismét lerögzítse és megelevenítse a politikai tekintélyek szervezetének szilárd pontjait. Három ilyen szilárd pontja van a politikai tekintélyek szervezetének: az állam vezetését szimbolizáló személyes tekintély, az *államfő*, a szuverenitást hordozó nép politikai tekintélye, a *népképviselet* és a mindezek segítségével tárgyi formát nyerő személytelen, elvi tekintély: a *törvény*.

Ami az államfői hatalmat illeti, Magyarországon az emberek többsége azt sem tudja, hogy ez a hatáskör hogyan oszlik meg különböző szervek és személyek között. Olyan személyes tekintélyekhez szokott országban, mint Magyarország, semmi sem veszedelmesebb, mint az államfői hatalmat személytelenné, névtelenné tenni, s az államfői funkciót soktagú pártbizottságokra ruházni. Intő és elrettentő példa lehet az 1795–1799. évi öttagú francia direktórium, az intrikáknak, korrupciónak, összeesküvéseknek ez a melegágya, amely Franciaországot a nagy forradalomból a nagy diktatúrába vezette. A weimari német köztársaság bukásának is egyik fontos tényezője volt a demokratikus személyes tekintély hiánya, mert ilyenek hiányában a németek ott kerestek maguknak személyes tekintélyt, ahol találtak, és így találták először *Hindenburgot* és azután *Hitlert*. Ma Magyarországnak vannak olyan feltétlenül demokratikus szellemű és feltétlenül tekintéllyel bíró emberei, akiket a nemzet személyes tisztelete körülvehet és tekintéllyel övezhet, anélkül hogy félnie kellene e férfiak diktatúrák terveitől.

A magyar *népképviselet* ügyében a legnyugtalanítóbb az unalomig hangoztatott ideiglenesség. Azt mondják, hogy Magyarországnak végleges államformája és törvényhozása csak általános választások után vagy pláne egy közbevetett alkotmányozó nemzetgyűlés munkája alapján lehet. A magyar politikai közgondolkodás azonban nem nagyon ismeri a különböző népképviseleti testületek, országgyűlés, nemzetgyűlés, alkotmányozó gyűlés közötti komplikált különbségeket, és a közfelfogás egyszerűen az, hogy *ha egy előző kormányzati rendszer csődöt mond, akkor a népképviselet összeül, államfőt választ, és elkezdi törvényt hozni*. Ma pedig nincs államfő, s ami ezen a téren az eddigi tervekben szerepel, az minden, csak nem az; a nemzetgyűlés pedig eddig sem hozott *törvényeket*, és bizonyos tervek szerint ezután sem fog hozni.

Ez pedig nemcsak idegen a magyar politikai közgondolkodás számára, hanem a demokrácia számára komolyan veszedelmes is. Ennek az egész konstrukciónak ugyanis a legfőbb indoka az, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés *nem szabályszerű általános választások alapján* jött létre, hanem igen primitív, népies és szabályozatlan módszerekkel jött létre. Ez igaz, a fejlett nyugat-európai demokratikus országok mértékével mérve. Senki sem akarja Magyarországon sem, hogy a népképviselet a jövőben ne szabad, demokratikus és szabályszerű választások útján jöjjön létre. Azt mondani azonban, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés azért, mert nem eléggé szabályozott formák között jött létre, nem hozhat törvényt, magyar vonatkozásban nagyon furcsa. Ha nincs mögötte szándék, akkor jogászai aprólékosságnak, ha pedig van mögötte szándék, akkor bizonyos jogi formákkal visszaélő jogászai reakciónak kell neveznünk. Magyarországon, mióta ennek a nemzedéknek az emlékezete visszanyúlik, szabályszerű választás nem volt. Azt mondani, hogy Tisza Kálmán, Bethlen István és Gömbös Gyula választásai alapján létrejött törvényhozó gyűlések hozhattak törvényt, de az Ideiglenes Nemzetgyűlés nem, a mai magyar demokratikus kormányzat törvényességének a tudatos vagy tudattalan gyengítését jelenti. A magyar nemzetgyűlés, mely elég felelősséget és bátorságot érzett magában ahhoz, hogy magát a nemzeti szuverenitás kizárólagos letéteményesének nyilvánítsa, és felhatalmazást adott a kormánynak a fegyverszünet megkötésére, nyugodtan bátorságot vehet magának ahhoz is, hogy ezeket az elhatározásait *a magyar nemzet törvényei közé* iktassa, s ezt követően is a magyar nemzet számára törvényeket alkosson. Ha valami törvény, és kell, hogy törvény maradjon az elkövetkezendő nemzedékek számára, akkor törvény a nemzetgyűlés *első* határozata, mely magát *a szuverenitás kizárólagos letéteményesének* nyilvánította, és törvény a földreform, mely a földet a magyar nép kezére juttatta. Ha pedig ezek törvények, akkor tegyük is őket azzá.

A közjogi kérdések rendezésének nem az a feladata, hogy a demokratikus magyar kormányzat ideiglenességét aláhúzza, hanem az, hogy a demokratikus magyar kormányzatnak a nemzet közmegegyezésében már meglévő törvényességét *lerögzítse, formákba öntse*, és a nemzet politikai gondolkodása számára *megfoghatóvá* tegye. Akiknek szívükön fekszik a magyar demokrácia jövő sorsa, azoknak nem szabad engedniök, hogy bármiféle alkotmányjogi rendezés a demokratikus magyar kormányzat politikai tekintélyét továbbra is megfoghatatlanná és törvényességét továbbra is feltételelessé tegye.

1945

Ötvenhat éve mondták

Kádár János rádióbeszéde 1956. november 1-jén

Magyar munkások! Parasztok! Értelmiségiek!

Sorsdöntő órában szólunk azokhoz, akiket a nép és a haza iránti hűség, a szocializmus tiszta eszményeinek becsületes szolgálata vezetett ahhoz a párthoz, melyet a sztálinizmus magyar képviselői: Rákosi és klikkje vak és bűnös politikával a zsarnokság és nemzeti rabság eszközévé züllesztett. Ez a kalandorpolitika lelkiismeretlen módon eltékozolta azt az erkölcsi és eszmei örökséget, melyet ti a régi világban becsületes harccal és véráldozattal egybegyűjtöttetek, melyet ti a nemzetünk függetlenségéért és demokratikus haladásunkért vívott küzdelemben megszereztetek. Rákosiék súlyosan megsértették nemzeti tisztességünket és önérzetünket, amikor semmibe vették hazánk szuverenitását, szabadságát, és könnyelműen tékozolták nemzeti vagyonunkat.

Népünk dicsőséges felkelése lerázta a nép és az ország nyakáról a Rákosi-uralmat, kivítva a nép szabadságát és az ország függetlenségét, amely nélkül nincs, nem lehet szocializmus. Bátran elmondhatjuk: ennek a felkelésnek eszmei és szervezeti vezetői, előkészítői a ti soraitokból kerültek ki. A magyar kommunista írók, újságírók, egyetemisták, a Petőfi Kör fiataljai, munkások, parasztok ezrei, a hazug vádak alapján bebörtönzött régi harcosok az első sorokban küzdöttek a Rákosi-féle önkényuralom és kalandorpolitika ellen. Büszkéek vagyunk arra, hogy a fegyveres felkelésben, annak vezetésében becsülettel helytálltatok, áthatva igazi hazaszeretettől, a szocializmus iránti hűségtől.

Őszintén beszélünk hozzátok. A nép felkelése válaszút elé érkezett. Vagy lesz elég ereje a magyar demokratikus pártoknak vívmányaik megszilárdítására, vagy szembekerülünk a nyílt ellenforradalommal. Nem azért ömlött a magyar ifjak, honvédek, munkások és parasztok vére, hogy a Rákosi-féle önkényuralmat az ellenforradalom uralma váltsa fel. Nem azért harcoltunk, hogy a munkásosztály kezéből kiragadják a bányákat és gyárat, a parasztságtól a földet. Vagy biztosítja a felkelés népünk számára a demokrácia alapvető vívmányait: a gyülekezési és szervezkedési jogot, személyes szabadságot és biztonságot, a jogrendet, a sajtószabadságot, a humanizmust, az emberséget – vagy visszasüllyedünk a régi, úri világ rabságába és ezzel együtt idegen szolgaságba. Annak komor és riasztó veszélye is fennáll, hogy idegen fegyveres beavatkozás Korea tragikus sorsára juttatja hazánkat.

Népünk és hazánk jövője és sorsa fölötti aggodalom arra int bennünket, hogy mindent megtegyünk a súlyos veszély elhárítására, eloltsuk az ellenforradalom, a reakció tűzfészkeit, véglegesen megszilárdítsuk demokratikus rendünket, és biztosítsuk a normális termelőmunkát, a normális élet feltételét: a békét, a rendet és a nyugalmat.

E súlyos órákban azok a kommunisták, akik eddig is harcot vívtak a Rákosi-önkényuralommal, számtalan igaz hazafi és szocialista óhajának megfelelően elhatározták, hogy új pártot alapítanak.

Az új párt egyszer s mindenkorra szakít a múlt bűneivel!

Védi és védeni fogja mindenkivel szemben nemzeti becsületünket, hazánk függetlenségét. Ezen az alapon, a nemzeti függetlenség alapján építi ki testvéri viszonyát a világ minden haladó szocialista

mozgalmával és pártjával. Ezen az alapon, a nemzeti függetlenség alapján kíván baráti viszonyt minden közeli és távoli országgal, elsősorban a szomszédos szocialista országokkal.

Védi és védeni fogja a Magyar Köztársaság vívmányait: a földreformot, a gyárakat, a bankok, a bányák köztulajdonba vételét, népünk vitathatatlan szociális és kulturális eredményeit.

Védi és védeni fogja a demokrácia és a szocializmus ügyét, amelynek megvalósítását nem idegen példák szolgálai másolásával, hanem országunk gazdasági és történelmi sajátosságainak megfelelő módon és úton egyesíti, támaszkodva a sztálinizmustól és minden dogmatizmustól mentes marxizmus-leninizmusra, a tudományos szocializmus tanításaira, valamint a magyar történelem és kultúra forradalmi és haladó hagyományaira.

Történelmünk e nagyszerű, de súlyos órájában felhívunk minden magyar dolgozót, akit a nép és haza odaadó szeretete vezérel, hogy csatlakozzon pártunkhoz, melynek neve: Magyar Szocialista Munkáspárt.

A párt mindenekelőtt az öntudatos munkások támogatására számít, mert a munkásosztály szocialista célkitűzéseit vallja magáénak. A párt tagja lehet egyéni jelentkezés alapján minden magyar dolgozó, aki magáévá teszi az előbbi elveket, és nem terheli felelősség a Rákosi-klikk bűnös politikájáért és uralmáért. Várjuk mindazokat, akiket a múltban visszariasztott a szocializmus szolgálatától Rákosiék népellenes politikája és bűnös vezetése.

A párt szervezésének megindítására, ügyeinek intézésére és a pártalapító országos kongresszus legsürgősebb összehívására előkészítő bizottság alakult, melynek tagjai: Donáth Ferenc, Kádár János, Kopácsi Sándor, Losonczy Géza, Lukács György, Nagy Imre és Szántó Zoltán. A párt lapot ad ki, melynek címe: Népszabadság.

Munkások! Parasztok! Értelmiségiek!

Az új párt, az MSZMP részt vállal a függetlenség és a demokrácia megszilárdításáért vívott harcból, küzd népünk szocialista jövőjéért. Tisztán áll előttünk, hogy soha nem volt nagyobb szükség a demokratikus erők összefogására, mint most. Azzal fordulunk az újonnan alakuló demokratikus pártokhoz, elsősorban a másik munkáspárthoz, a Szociáldemokrata Párthoz, hogy minden erővel, a kormányzat megszilárdításával küzdjük le a fenyegető ellenforradalom és a külső beavatkozás veszélyét. Népünk vérével bizonyította, hogy rendületlenül támogatja a kormánynak a szovjet erők teljes kivonására irányuló követelését. Nem akarunk tovább függőséget! Nem akarjuk, hogy hadszíntérré váljon az ország! Minden becsületes hazafihoz szólunk! Fogjunk össze a magyar függetlenség, a magyar szabadság diadaláért!

Kádár János rádióbeszéde 1956. november 26-án

– a Nagy Imrére és társaira vonatkozó részlet –

Megígértük, hogy tekintettel súlyos múltbeli tetteikre – amelyeket utólag elismertek – sem indítunk ellenük büntetőeljárást. És ehhez ragaszkodni fogunk.

A szerkesztő megjegyzése

Kádár János mindkét rádióbeszédében tett ígéretét durván megszegte, és a magyar nemzetet véres terrorral igazta le, mint 1849-ben Haynau vagy 1919-ben Horthy. Kádár ügyes propagandájával bármennyit tett is kíméletlen színrelépésének elkendőzéséért, bűnei – mint minden politikusé – a

történelem ítélőszéke előtt nem évülnek el.

Egy hónapja történt

A magyar miniszterelnök indexe

Az itthon diadalmenetként kommunikált berlini csúcstalálkozón Angela Merkel ismételten felhívta Orbán Viktor figyelmét mindazokra a mérhetetlenül hibás intézkedésekre, amelyekre miniszterelnöksége eddigi két évében sor került, és amelyek egyre jobban gátolják az országaink, valamint a Magyarország és az Európai Unió közötti kapcsolatok fejlődését, és amelyekkel gátlástalanul megsarcolták a külföldi cégeket – és nem utolsósorban a teherbíró képességének végső határára jutott magyar emberek tömegeit.

Mint azt Uwe Koch, Németország budapesti nagykövetségének gazdasági referense hangsúlyozta, a magyar nemzeti össztermék negyedét német tulajdonú cégek állítják elő, amelyeknek érthetően elégük van abból, hogy a működésüket alapvetően érintő döntésekről mindig csak utólag értesülnek. Az ágazati különadók ellehetetlenítették az üzleti tervek végrehajtását, súlyosan érintették a Magyar Telekomot, a német kiskereskedelmi vállalatokat és a német tulajdonú bankokat: volt olyan társaság, amelynek a nyereségessége ezek miatt fordult veszteségbe. A kormány eleinte azt ígérte, hogy 2013-ban már nem lesznek különadók. Azok azonban más név alatt továbbra is fennmaradnak. Mindez bosszantó, és nem nemcsak a tájékoztatás hiánya miatt, hanem mert időközben egyes magyar tulajdonú vállalkozásokra kedvezőbb adóztatási szabályok vonatkoznak.

Uwe Koch szerint az országban súlyos változások következtek be. A referens pályafutása során még sohasem találkozott olyan állammal, amely alapvető törvényeit ilyen mértékben és ilyen őrült ütemben írta át. Az elmúlt másfél évben 400 törvényjavaslat ment keresztül a parlamenten, amelyek az élet valamennyi területére kiterjedtek. Természetesen a kormány nagyon sok meglepetést okozott. Például tavaly karácsony és újév között 13 törvényt fogadott el az Országgyűlés. A törvénygyár nemcsak a német vállalatokat hozta nehéz helyzetbe, hanem a társadalom megannyi csoportját. A kormány nem csak a német vállalatoknak felejtette el elmagyarázni, hogy mi a célja a reformjainak, és mit hogyan szeretne velük elérni. A német kormány szerint Orbán a személye iránti – de főleg a magyar kormány iránti – bizalmat nem tudja egyik napról a másikra helyreállítani.

Az Orbán-kormány eddigi elégtelen ügyködésének következtében az Európai Unió soron következő hétéves költségvetésének kidolgozása előtt Magyarország tárgyalási pozíciója kétségbeejtően rossz.

Széchenyi István: Hitel XII. rész

Bérekesztés

Ki igen keveset vagy semmit se tud, annak természetesen fájdalmas a tudatlansága miatti szemrehányás, s kegyetlenebb alig lehet valami, mint a tudományok s ismértek híját a jóindulatúban nevetségessé tenni. Nem sértheti ellenben a kiművelt eszűt, tudóst s életrevalót oly észrevétel p. o.: hogy ő kínai nyelven nem beszél, úszni, kávéfőzni sat. nem tud. Kegyetlen igaz annak, kinek egész tudománya úgy áll, mint 2, oly ismértek híját előhozni, melyek úgy állanak, mint 1 vagy 1½, mert lehúzván *a nem ismérteket az ismértektől*, annyi észprovízió marad csak, melyen mint lelki szegénységen méltán pirulni kell. Ha ellenben az isméret s tudomány úgy áll, mint 100, nem nagy csorbát okoz az egész észbeli funduson egy-két-három isméret híja – bármi szükséges lenne is –, s nem lesz az, kinek ebbéli kis hátramaradás szeméire lobbantatik, ha egyébaránt igazságos, azáltal megbántva, mert mindent tudni lehetetlen, s azért mindent nem tudni nem szégyen; egy s más hasznosra ingereltetni pedig s felébresztetni inkább kívánatos s köszönetet érdemel.

Fiatal magyar hazánkban oly valódi ismértekekkel bővelkedik köztünk sok, annyi a szép, nemes s dicséretre méltó, hogy azon szó, mely a pénzállapot nem ismérése körül forog, s mely ezen munka tárgya, megbántó szemrehányás, megsértés nem lehet. Hogy pedig a dologhoz nem értünk vagy érteni nem akarunk, ha eddig nem mutattam volna is még meg, végre olvasóim pénzesládáikat s erszényeiket vagy egyéb kincseiket hívom állításim erősítésére bizonyosággal. Azokban több *eloquentia* (ékesszólás – a szerk.) van, mint minden egyéb okoskodásokban, és szívrehatóbban szólnak mellettem, mint akármily élő tanú; és ki mondhatja köztünk, hogy egy kevéssé több pénzre nem volna szüksége? Boldogok, kik ebben egyet nem értenek velem s kapacitálva nincsenek, mert úgy látszik, pénzek elég van. De a nagyobb rész, tudom, ha nyíltan nem is – ami a mostani hitelt ronthatná –, belsőképpen mindazáltal kezét fog velem.

S tagadhatni-e, hogy hazaszeretetünk sokszor csak pusztá szó és szép gerjedelem marad, melyet a szél hord el; s nem mivel tisztátlan vagy színeskedő kebelből fakad, hanem mivel pénzünk nincs. Életünk legszebb idejét odahaza fecsérelijük el, s alig teszünk emberhez illőt, midőn a világ fergetegiben kellene tapasztalást s élettudományt gyűjteni, s hasznos ismértekekkel édes hazánkba visszatérni; s nem azért, mert vakondok gyanánt félünk a világtól, s csak határunkból se merünk kibújni, hanem mivel pénzünk nincs. Gyermeink nevelésére, jószágink javítására, önkelleminkre alig fordíthatunk valamit, és szinte mindég krétát kell kezünkben tartanunk szünetlen számoló gonddal, hogy el ne bukjunk; s nem azért, mivel magzatinkat nem szeretjük, gazdaságinkat előmozdítani nem kívánnánk, nem törekednénk – s alkalmas lakást, szép könyvtárt, tiszta cselédséget, jó asztalt sat. nem kedvelnénk, vagy oly különös multságunkra válna számadásink szoros és szőrszálhasogató vitele, ami érzésem szerint majdnem elég elkészeríteni az életet – hanem mivel pénzünk nincs, s így mindenütt – köztünk maradjon a szó, de ki kell mondanom – szegénységünk áll gát gyanánt legszentebb hazafiúi kötelességink, kellemeink, kívánatink s minden akaratink ellen.

Egyik – s a legvagyonosbak közül – a külföldet lakja, mégpedig takarékossgal; másik egy-két telet városban tölt, vagy jószágin kastélt állít; harmadik gazdasági próbákat tesz, néhány keleti vagy angol lovat tart – negyedik szívesen látja házánál jó barátit, s a haza és külföld áldását vig örömben osztja meg velek sat. Ki-ki tetszése szerint, úgy, mint urakhoz illik; s mi sül ki belőle? Minden ember álmélkodására többször, mint nem, *sequestrum* (végrehajtás – a szerk.). S mindenkinek szájában: „az Istenért, hová teheté pénzét?” És mért? Nem azért, mert vagyonostól – kiben szinte oly hiba a vagyont nem költeni, mint vagyontalanban többet költeni, mint amije van – el volna tiltva az utazás, városban téli lakás, kastélpítés, gazdasági próbatétel, keleti vagy angol lótarás, jó udvar sat., hanem mert szegények vagyunk, nem bírjuk jól magunkat.

Fő okait előadtam, s a tárgyat tehetségem szerint felvilágosítottam, sokat azon szándékból ismétlettem is, ami egyébaránt hiba, hogy némely állításom azon számosak elibe is jusson, kik munkámat felette száraz s unalmas léte miatt rendszeren nem olvassák, hanem csak itt-amott szemelgetik; s most se mondhatok, s ha vég nélkül terjeszkedném is vizsgálatimban, egyebet: hanem hogy a hitel s pénzbeli rendelkezésink jó lábbon nem állnak, jó karban nincsenek – mely pénzünk szűkinek vagy szegénységünknek valódi oka – s hogy éppen azért, mivel egyéb számos intézetink igazán jó karban, erős lábbon állnak, éppen azért józanabbat nem tehetünk azon nyilvános és őszinte vallásnál, hogy e részben hátra vagyunk, és szisztémánk nem ér semmit – s így előre lépni s abban javítást tenni kell.

S ebbéli hátramaradásunk, mivel annyi dicséretre méltó van bennünk, korunk- s körülállásinkhoz képest mi szegyenünkre válhat? *Nagy szegyenünkre* valóságosan, ha jónak hirdetjük vagy palástolgatni kívánjuk – ami egyébiránt mai világban senkinek hatalmában nincs többé – s amellet makacson maradunk meg, ami helytelen s az idő lelkéhez nem illik ezentúl; *nagy becsületünkre* ellenben, ha bebizonyítjuk a világ előtt, hogy hátramaradni nem tudunk, s ott, hol hiányt érzünk magunkban, nőtten-nő lángoló akaratum s győzhetetlen állhatatosságunk előrelépni, javítani. A sok dicséretre méltót s fényest pedig, ami bennünk van, és megengedi, hogy egész világ előtt bátran megvallhassuk: Ehhez nem tudunk, itt hátra vagyunk sat. – én hozzam elő? En legyen nemzetem elsősegei s díszei hirdetője, tárogatósíposa? Soha! Ily szennyet, ily salakot hozni hazámra nem vágyom, mert igenis jól tudom, mily rossz illatú az öndicséret. Tegyük ezt külföldiek, s minékünk csak az legyen legaggodalmasb gondunk, hogy ők tehessék is azt, s mindenért s mindenben dicsérhessenek s magasztalhassanak is – mi hallgassunk. Vajmi szép s tiszteletreméltó a szerény érdem, s nincs nevetségosb, kivált, ha nem nálunk fordulna elő, mert így inkább szomorú némely alkalomnál számos hazafit egybegyűlve látni, kik egymást viszontagolva felhőkig emelik, s oly kicsapongó dicséretekkel s émelygős hízelkedésekkel tömjénezik, hogy a józan gondolkodó így szól magában: Hazám, ily aljasodásra, ily rothadásra jutottál immár! – Nincs a világ évráiziban név, nem lehelt Athénében s Rómában ember soha, kihez sok gyáva és semmi egyéb, mint csak hiú hazánkfia nem hasonlítottatott volna. Nézzük csak gyalázatunk s porba csúszásink számtalan tanújeleit, elég van kinyomtatva – s Aristeidést, Démosthenést, Leonidast, Catót, Brutust, Scipiót vég nélkül találunk benne; mintha köztünk csak úgy termenének, mint a káposzta vagy dinnye! – Nem ily szolgálai dicséret emelheti halandó embertársinkat magasb lépcsőre, valóban nem; mert a lelki rab csak úgy szól, mint haszna vagy félelme súgja; s valóban a nemesb és büszkébb érzésű – mert semmit se gyűlöl erősebben rossz társaságnál – olyasokkal, kiknek minden érdemek s becsek nem egyéb születésnél, titulusról, kincsnél, egy helyen állni nem kíván, s ha azok dicsértetnek, ő inkább egészen ismételtenül s taps nélkül óhajtja hazafiúi kötelességét gyakorlani s folytatni; mert a szolgálójából jövő dicséret előtte csak bántalom, s tudok olyanokat is, kiknek némely ajakról rágalom s gyalázás jobb ízűn esik, mint minden magasztalás s felhőkig emelés eshetne.

Nem fogok én hazám dicsérője soha is lenni, mert az arra nem szorult, s egyébiránt magamat oly szoros kapcsolatban vélem hazámmal, hogy annak dicsérete nem látszik előttem helyesbnek, mint ha valami rokonomat vagy önszemélyemet magasztalnám, s ha valamiben kivételt merek tenni, az egyedül és kirekesztőleg csak közjóra célzó adakozásunkat érdekli, mellyel bátran előállhatunk, mert abban sok nemzet előtt elsőséget érdemlünk.

Sok azt gondolja, hogy az úgynevezett közlélek, mely önhasznát a közhaszon mögé teszi, s azt csak az egész előmozdításában s felemelkedésiben keresi, nálunk kimúlt, és az önszeretet s öntekintet ki nem írtható gyökeret vert, mely minden nemesb érzések kifejlődését gátolja – de koránt sincs úgy, jól tudom én azt; s alig van ország, hol mesterkéletlen, igazi s felemelkedett hazaszeretet több mellben lángolna, habár titkon is, mint hazánkban.

A siker híja elvégre a legállhatatosbat is elgyengíti, elijeszti; s az, ki teszem 9 esztendeig bajjal s mindég kárral vetett búzát, 10-ben végre abban fogja hagyni. Hazánkban szinte minden, amit eddig magányosak s társaságok próbáltak, csak elbomlást, összedúlést, elhibázottat mutat, szóval: a sikeretlenség címjét viseli. S mennyi *fundatio* – alapítvány –, mennyi áldozat van, melyek lételét a nagyobb rész azért nem is gyanítja, mert sikerek nincs; sárba vannak dobva, s hasznok tudatlanul vagy elfecséreltetett, vagy idegen kezekre jutott – s mégis – *s itt az igazi hazafiság meg nem csalható jele* –, mégis kész a nagyobb rész legkisebb meghívásra is minden olyashoz járulni, ami a közjó előmozdítását ígéri, azaz készen állnak mind a becses búzát még tizedszer is elvetni, *s ezen vakság, szép remény fejében minden hasztalan törekedést s fáradozást elfelejteni tudni, s új erővel mindég kiállni, teszi azon magyar nemzeti szellemet, melyet köztünk ki-ki érez, de tán senki világosan még ki nem mondott*, s mely országunk egykori bizonyos felemelkedését, amit senki se gátolhat, nyilván ígéri.

Lenne bár egyetlenegy klasszikus emlékünk, melyet gyermekinknek s a külföldinek édes büszke érzéssel mutathatnánk: „Ezt őseink nagy áldozatokkal állították, azt számos esztendő lefolyta után mi fogjuk végezni hazánk díszére.” Lenne oly végbevitt tárgy szemünk előtt csak egy! – melyhez több esztendőig érzékeny s szinte fájdalmas áldozatokkal járultunk, mennyire emelné az lelkünket! Ismérem én a magyart – ily egyesülési jelek alatt, melyek az igazi nagyság címei, s melyeknek eddig mindég híjával volt, szépen egybeolvadna s egy testté válna mindazon számtalan felekezet, melyet vallás, írói góg, státus, személyes haszon, mánia sat., úgy, mint a könnyen eldarabolható követ a fővény, eddig egymáshoz csak gyengén tartott s hazánkat töredékeny mozaikhoz tette hasonlóvá, midőn ha akarnók, oly könnyen válna gránittá.

Nem tagadhatni, hogy ezen közlélek él bennünk, s hogyha legnagyobb áldozatokra mindjárt készen nem vagyunk, s oda nem is adjuk mindenünket, nem azért akadozunk, mert szívesen s édes-örömet nem tennénk mindent, ami csak telik tőlünk, hanem mert félünk, hogy nagy áldozatink haszon s jel nélkül úgy oszlanak el, mint egy csepp víz a tengerben, azaz: úgy, mint eddig szinte minden áldozatink, sokszor csak nyomdokot se hagytak magok után. S nem úgy van? De erről ne szóljunk többé, nehogy lelki nagyságunkon bámulni látszatnánk, mintha a nagy és szép nem könnyen vehetné eredetét keblünkben.

A sok részből pedig, melyek nemcsak összekapcsolva nincsenek, de vonzó erő helyett még szinte visszalökő erőt rejtenek magokban, miképp lehessen alkotni gránitot, valóban sokkal könnyebb, mint gondolnók: *csak igen messze ne keressük a ragaszt, hanem magunkban*. Ki-ki szeresse felebarátjában a hazafit s embert, s ne nézze, mi módon vet számot Istenével, s mely úton igyekezik mennyek országát elérni; ne kárhoztassa íróbajtársát (Széchenyi 1828-ban helyesírási kérdésekben is vitatkozott a Dessewffy József gróf kiadásában megjelenő *Felső-Magyarországi Minervával* – a szerk.) – be jól illik ide ez a baj! –, mert, teszem, némelykor e-t ír ő, vagy j-t y, vagy -búl-t, -rúl-t -ból, -ról helyett sat.; ne üldözze honbelijét csak azért, mert gróf vagy báró s viszont, s végre ne vessen meg senkit, mivel tisztviselő, kereskedő, polgár vagy paraszt s viszont. A gránit erejű egész alkotása egyenlően függ mindegyiktől, csak hogy valóságosan *használás s ne fénylés éléssze lelkét, s az tiszta legyen minden irigységtől*. Ebből áll az egész mesterség, s ebben ki-ki mester lehet – mily felséges érzés!

Egyébaránt nem lesz itt felesleg, hogy hazánk utóbbi felemelkedése előmenetelét s hogy az mi módon történhet, még tisztábban láthassuk – egy-két szót mondani a

Kötelességekről

Hol kötelesség van, ott jussnak is; hol pedig juss, szabadság és *privilegiumok* vannak, ott bizonyosan kötelességeknek is kell lenni! Ezek elválhatatlanok, a különbség egyedül az: hogy első esetben mindazok, kiknek polgári életek csak kötelességük által tűnik szembe, jussaikat számtalanszor tapasztalják áthágnak, másodikban pedig mindazok, kik szabadok s *privilegiumokkal* bírnak, kötelességikről közönségesen el szoktak felejtkezni.

A magyar nemes oly irigylésre méltó helyzetben él a világon, hogy szerencsésb sorsú szülöttet csillagunkon találni bajos. Ha levelet s újságokat házatul eltilt, s izmos kapusa van, ki várába nem ereszt senkit, élte fogytáig azon édes andalgásban ringattathatja magát, hogy ő egy külön s boldogabb planéta lakosa, melyben minden csak öröm s víg időtöltés, gond, fáradság, munka pedig semmi. Ő az országnak semmiféle terhét nem viseli, nem adózik, se nem katonáskodik, se gyűlésre nem jár, ha nem akar – mert ezeket mind mások által vitetheti végbe – szóval: őtet az Alkotó felséges jókedviben olyanná teremté, ki a világ legszebb öröme s az élet legédesb érzésire született! És *gaudeant bene nati!* (örüljenek a szerencsésen születettek – a szerk.)

Vannak köztünk – gondolná-e az ember –, kik Magyarországnak 500-dik, de olyanok is, kik hazánk 100-ad részét bírják, sőt még oly dúsak is, ha minden erdőt, homoksivatagot, mocsárt, havast és szigeteket, melyek a világon vannak, felszámolunk is, kik az egész földkerék 17 000-dik, Európa 1100-dik, az Ausztriai Birodalom 86-dik és szegény jó anyaföldünk 30-dik részének urai!

S ha egy ilyes úr reggel felébred, s csak pillantatig emeli szívbeli gerjedelmit az örök Tökéletességhez, s boldog sorsát számos millió embertársiával hasonlítja össze, kik csak máról holnapra se tudják, mint fognak élni, fejeket hová fogják hajtani; miképp lehet annyi istenajándékért nem éreznie legbelsőjében egy bizonyos ellenállhatlan vágyást bőven nyert áldásért nemcsak üres szavakkal, de valódi tettek által is mutatni hálát?

S ím, ebből foly legszentebb kötelességiek egész tartalma! Mely nem egyéb, mint szép sorsunk – mely a kegyes istenek ajándéka – férfias fenntartása egyrészt; a haza díszére s felemelkedésére buzgó törekedés pedig másrészt. Ez teszi az igazi, el nem fajult jó magyar életkört! Ezek közt mozog s fáradoz ő, míg lehel, s nem úgy, mint sok, ki se védelmezni nem tudja Isten ajándékát, se érettek tettbeli háláját nyilvánosítani. S mily közel áll hozzánk mindez, s mely ritkán jut mégis eszünkbe? S midőn Cicerót *De officiis* (Cicero *A kötelességekről* című munkáját – a szerk.) etc. etc. elragadtatással olvassuk, s másutt a hazafiság dicső tetteit felhőkig emeljük – magunk nem vagyunk jó s buzgó hazafiak; vagy

ami több, még azon keveseket is, kik azok, rágalmazzuk, üldözzük! De éppen – mivel a legegyszerűbb s legtudatlanabb is ki tudná segéd nélkül találni a halhatatlan tettek ezen szent forrását, azért nem akadunk közönségesen rá, hanem mindég másutt s másban keressük a hibát, mely, mint már többször ismétlém, csak magunkban van.

Nézzünk magasb helyre, s tekintsük kegyes fejedelmünket. Óáltala legnagyobb veszély közt is mindinkább erősödött a királység, s a szerencsés kormányos minden zivataron keresztül végre áldott békességet hozott népeire; azonban legmagasb helyzetében mennyit fáradoz! mennyit munkálkodik! korán reggel s későn estve, midőn mi, annyival alacsonyabb helyzetűek, tán még álom karjaiban vagy még örömek közt vagyunk. Urunk dicső fenségében, mint hatalmas király él, de egyszersmind legnagyobb lélekismérettel gyakorolja szent kötelességét. – Tegyen ki-ki köztünk önkörében úgy, mint ő magas helyén; kövessünk oly szép példát, mert mennél nagyobb a születés, kincs, talentom s több az üres idő, annál többet vár tőlünk a haza és méltán. Ezen lépcsők szerint ki-ki önálláshelyén könnyen átláthatja s minden tanító nélkül elismérheti kötelességét, s nagy fáradság nélkül észreveheti, teljesíti-e azokat vagy sem.

Sorsunk legédesb oldala pedig az, hogy mindent, amit hazánk előmenetelére tenni akarunk, *önkéntesen* teszünk. S ezt hívom részemről legszebb *privilegiumunknak*; mert vajmi kínos valamire kényszerítettetni, amit tenni nem szeretünk s önkényből nem is tennők! Ellenben nincs szabad mellnek édesb érzés, mint még a legveszedelmesbhez is szabadon járulhatni.

Független helyzetetésünk s ebből folyó természetes kötelességünk következésiben pedig látunk hazánkfiak közt vagy igazán jó vagy egészen elromlott embereket; középszerű e tekintetben alig van. Kik irigylésre méltó sorsokat észrevették, s azt szem előtt tartják, hálaérzésből készek mindenkor éltek- s mindenkivel a haza mellett kiállni; kik pedig azt gondolják, hogy a magyar föld része nekik *cum omni et pleno jure competál* (őket mindenestül és teljes joggal megilleti – a szerk.), s ők jobb s nemesb csontból s vérből származtak, mint a haza többi lakosi, s így csak ünneplésre s minden örömek kiürítésére születetteknek vélik magokat, anélkül hogy mindezekért legkisebb jót vinnének végbe – azok valóban megvetésre méltók, s megrakva a nemzet utálatjával egyedül azáltal használhatnak honunknak, amit megemésztenek – vagy szegényünkre künn a világban hordozzák állati kéjek közt s unalomban gyalázatos léteket.

De amihez könnyen jut az ember, azt közönségesen nem becsüli, s másként bánik azon kincssel, melyet szerzett, mint amelyet világba léptekor már készen talált. Hány volna kész e föld gömbölyegén feláldozni vérének egy részét, ha helyünkre léphetne, míg mi szabadságinkat sokszor nemcsak nem becsüljük, de szinte lábainkkal tapodjuk. Sok által gondolja megmutatni felsőbbségét s kiterjedt isméretit, hogy hazánk hiányit s hibáit minden tekintet s kímélet nélkül s kivált idegenek előtt rendre kürtöli, s még olyasokkal is megismérteti, miknek csakugyan rokonok közt kellene maradni – nem tesz ellenben javításokra legkisebbet is, sőt még azt rágalmazza s kárhoztatja, ki azon fogyatkozások gondatlan hirdetése helyett honbeli józan társaival inkább tanácskozik, mi módon lehetne segíteni s orvosolni rajtok.

Haza sérveivel és szennyeivel dicsekedni csak alacsony vagy gyáva lelkek sajátja, azoknak el nem ismerése s tán még felhőkig emelése – mint sokszor tapasztaljuk – ellenben vakság s tudatlanság jele. Nem tudom, melyik veszedelmesb s ártalmasb; de valamint csak az valódi magyar, ki jussait védelmezni, egyszersmind uráért vérént ontani s hona előmeneteliért legszebb javait feláldozni tudja: úgy csak az érti hazafi kötelességét józanul, ki a hiányt, a csorbát látja, de azon egyszersmind tehetsége szerint segíteni törekedik is.

A kormány érettünk mindent nem tehet, úgy mi, földesurak mindent jobbágyinkért nem végezhetünk. Minden rendnek van külön foglalatossága, s máséba nem elegyedhetik anélkül, hogy az egész rendes forgását zavarba ne hozza. A földbirtokos helyzete olyan, hogy azon a józan gondolkodó s ki a külföldet is bejárta, és így Eldorádórúl vagy Utópiárúl többé nem ábrándoz – nem panaszkodhatik, mert lehető jobb lételünket semmi a világon nem hátráltatja, csak önapatiánk, tudatlanságunk s a legkárosb előítéletekhez bojtortjány ragaszkodásunk. Nem panaszkodhatik ellenben a jobbágy, ha földé, rétje sat. elég, s bátorsága van, hogy természeti jussait áthágnia sohase tapasztalhatta. Nem a király hibája, ha rossz gazdák vagyunk, és szép birtokinkat elpazaroljuk; hasonlóképp nem mi tehetünk arról, ha jobbágyunk rendesen se nem szánt, se nem vet, földéire trágyát sohase hord, hanem resten s korhelyen éli napjait.

Ha a kormány a földesúrnak módot ad, benne bízik s tenni hagyja, ez pedig a jobbágyak bizonyos és bátorságos birtokot nyújt, akkor egy rész se panaszkodhatik – s önkörében minden hátramarádásának

senki más nem oka, egyedül önmaga, akárhogy akarná is másra tolni a hibát. S így, midőn a kegyelmes Isten magyar földbirtokossá teremtett, én legalább önkötelességimet szeretem mindenekelőtt fejtegetni, s ezen értekezést legfőképpen velem egy helyzetetésűekhez intézem. S íme, nyíltan azon vallást teszem: *hogy hazánk előmenetele s magasb felemelkedése legfőbb gátjai mi, tehetős birtokosak vagyunk.*

Ha az alacsony sorsú és szegény tudatlan s előítéletekkel teljes, szemére vetheti-e azt a magasb születésű, a dús, ki tán egy kis külső simításon kívül még tudatlanabb, s lerázott hazai előítéletek helyett sokkal veszedelmesb külföldi balítéletekkel s legkicsapongóbb újítások szomjával tér vissza hazájába? S ha erkölce s esze határtalanul jobban ki volna is csinósítva s az élet minden előre látható s nem látható eseteire felkészítve, azért jobbnak tarthatná-e ő magát azon sok számos hazafitársainál, kik csak nagy fáradsággal kis körben és szinte csak önmagokból szerezhettek valódi tudományt s élettapasztalást? Midőn a tehetősnek egyedül kényétül függ önmagát kipallérozni, az egész világ s legjelesb emberek társalkodása nyitva, postalovak, hajók, egész könyvtárak s fakultások szolgálatjára – azonban a tehetetlen szinte mindenbűl ki van zárva, s könyveket is alig szerezhethet, s cseléd és szolga közt kénytelen tölteni élte legszebb napjait! S mégis nemcsak *a proportione* (arányaiban – a szerk.), de valóságosan több igazi s férfhoz illő tudomány van Magyarországon a közép-, mint a főrendűek közt.

Ránk, gazdagabbakra nézve ez mily szomorú *phaenomenon* (jelenség – a szerk.)! Némelyeknek, tudom, ezen szert elnyelni keserű lesz. Sajnálom! de tán használhat, adná Isten! S mennyi jót és hasznost lehetne még belőle következtetni! De a jó vérű elérti földije barátságos tanácsát; kiben pedig elfajult a vér, annak még sarkantyú se használna. Azonban az ilyesek lassan-lassan úgylis kihálnak országunk hasznára és az emberiség díszére.

De valamint igazi bölcsességünk s ebből folyó lelki tisztaságunk s nemesb vágyaink híja legfőbb gátja hazánk emelkedésének – mint imént említém –, szintűgy sarjazhatik, ha lelki tehetségünket jobban kifejtjük, egyetértő, elszánt s állhatatos akaratú kézfogásunkból s egyesülésünkéből minden, ami jobb embernek édes, nemzeteknek dísz, uralkodóknak fény.

Ha országunk nagyjai s tehetős birtokosai egy és más közhasznú cél végett mind egyetértének, s közakarattal s közérővel törekednének a haza javát előmozdítani, mi lenne néhány esztendő, mi fél század múlva honunkból? Mi volna nehéz, mi ki nem vihető?

S csak ily módon s ily úton emelkedhetik leginkább magyar honunk.

Tudom, ily okoskodás nemcsak az elaljasultakban – kik magasb repülést senkiben sem sejdítnek, mert magok mindég csak földön csúsznak –, de még sok szebb lelkűekben is jámbor szívű álom és szép ábrándozás képében jelen meg, mint valami eszközölhetlen, mint valami, ami soha és sehol se volt még s így nem is lesz. De könnyen szembetűnik, hogy én éppen nem evezek levegőben, hanem csak azt hiszem s kívánom, ami lehető s minden becsületes ember kötelessége, s nem költők elmefuttatási vagy ábrándozók szelíd óhajtási.

Ha más országban közhasznú dolgok elősegállítását ki-ki elzárja erszényit, megbocsáthatónak tartom, s tán én is úgy tennék, ha ott laktam, mert jövedelmem egy részét a kormány vonná le adóul, s az országlás terhet viselni segítné. Némely vidéken a jövedelem úgy áll, mint 100, s abból 60 azé, akié, 40 pedig adó. Ily helyzetben *kötelességi alapim* ábrándozások volnának, nem tagadom – de munkám kirekesztőleg Magyarországnak, magyar rokonok számára s magyarul van írva... Ezt nem kell felejteni. – Azon 40 a 100-túl, de ha egyetlenegy volna is csak, nagyon megkönnyíti a lélekisméretet, s egészen megváltoztatja az esetet, s azt másutt szinte nevetségessé teheti, ami nálunk semmi egyéb, mint hidegvérrel átgondolt szent kötelesség. S ki nálunk 1, 2, de 20 négyszegmértöldet bír, s abból, amit természeteni tud, egy garas se vonatik le, nem fogja-e maga legigazságtalanabbnak ítélni – ha csak egy pillantatig veti rá gondolatit s Istenben hisz –, hogy ő mindenbűl ki van hagyva, ami az igazi polgár becsülete s dísz, s nem fog-e magamagán elpirulni: hogy ily különböztetésért, ily tetemes áldásért eddig önkényt nem tett már sokkal többet, mint amit más hazákban tennie kellett volna.

A legszabadabb emberek adót fizetnek, egyre s másra kinszerítve vannak, csak a magyar nemes nem fizet semmit s napjait töltheti, mint neki tetszik. Az eset egészen különböző nálunk és másutt, s azért gondolatim is a kötelességről egészen más színűek s más értelműek lehetnek, mint amilyenek eddig isméretesek, anélkül hogy kicsapongók volnának, mint amilyeknek tán első tekintetre látszatnak.

S ha általjában a magyar nemesség tulajdonit s karaktere fő vonását legmélyebb gyökerinél vizsgáljuk, nem fejlődik-e ki nyilvánosan előttünk: hogy ezen most említett kötelesség alapjait az igazi magyar

születésétől fogva mindég szívében hordja, habár azokat világosan soha ki nem fejezte is? Honnan fakad azon bálványimádása anyaföldéhez, törvényes királyához rendíthetlen hűsége, hazája felemelésére s legnagyobb áldozatokra készsége, melyek őtet minden nemzetektől megkülönböztetik? Nem másunnan, mint az igazság azon örök szent forrásából: hogy ahol juss, szabadság s privilegiumok vannak, ott bizonyosan kötelességeknek is kell lenniük.

A jobblelkű ember, ha már ifjúsági heveiből kihűlt, legszebb örömit hazája előmenetelének eszközlésében találja, s lelke sohasem lehet nyugodt, míg magamagának csak azt mondhatja: „*Neked hazád mindent ada, s te hazádnak soha semmit.*” De ily elaljasodás messze van még tőlünk; számtalan *igazi nemes*, s nem csak magyar nemesember, lakja még országunkat. Tudom én azt jobban, mint sok, ki azt hiszi: hogy már mindennek vége, s a legszebb gerjedelmek s legállhatatosb munkálódások is hasztalanok már ezentúl, s így inkább jobb hiába nem fáradozni. Ekképpen gondolkoznak sok erős vár félénk védei, kik erősségek elbomlását s összedülését várton-várják és szinte óhajtják: hogy a védelem terhitül s veszedelmitül szabadok legyenek egyszer – s rabságban, bármi rút legyen is az, legalább élteket menthessék meg.

Azonban aki szendereg vagy elaludt, az nem halt még meg, sőt jóízű álmából még elevebben szokott felébredni. S ha köztünk sok csak *fruges consumere nati* (eszem-izsomra születtek – a szerk.) gyanánt tiporta is eddig a földet, nem halt még azért meg korántsem, hanem csak alszik. Nehány kevés, igaz, oly tompulásba van merülve, hogy e szomorú nyugvásból, mely kábakórság inkább, mint álom, a végső ítéleti trombitán kívül semmi egyéb nem képes őket felserkenteni – vegetáljanak egyébaránt, vagy éljenek ilyesek növény- vagy állati módra, mint eddig, tovább is, nem nagy gondom; csak a világ Ura őrizzen minket oly álmaktól, melyeket ők álmodnak némelykor, s annál józanabbul ébredjünk fel mi, egy nemesb *aera* (kor – a szerk.) *hiv fiai!*

Nyerjünk szép diadalmakat önmagunkon, merjünk nagyok s igazán nemesek lenni, s mondjuk ki hímezés nélkül: hogy az, ki szerencsés helyzetünkben a közjóra törekedésből akármi szín vagy ürügy alatt kivonatkozik, s hazája boldogítására legjobb tehetsége szerint nem tesz mindent, *semmi ember s a haza gyalázatja*, mint viszont az – s ezt is szemben tartsuk – *esztelen s oly házba való*, milyen Magyarországon még nincs, ki többet vesz vállaira, mint amennyit elbírn tud, s gyenge velejű ábrándozásban mindég vérét önteni s mindenét a haza oltárán akarja feláldozni, midőn vére s értéke csak úgy használhat igazán honjának, ha az első se lassan, se sebesen, de rendesen foly, s nem ám a földre, de ön becses ereiben; a másik pedig, ha a józan veleélés őtet mindég a tehetősök közé állítja is, mert mit ér az akarat tehetség nélkül?

Bölcsebb azt önkényesen s nemes indulattal tenni most, mire az idő s világ szelleme elébb-utóbb múlhatlanul úgyis kínszerítend; mert akárki mit mond, oly igaz, mint a napfény: hogy mostani világban, midőn ki-ki lát, gondolkozik, okoskodik, s annyi jó *ad fractionem panis* (kenyértörésből – a szerk.), nem erős lábon áll oly rend, mely még napról napra nőtten-nő – s az ország minden javát húzza, és semmi terhét nem viszi.

S ha szívünk nem sugallja is munkás és bőkezű járulásunkat a haza előmeneteléhez, fogadjuk legalább eszünk tanácsát! Tudom, sok van köztünk, ki sohasem álmodá azon szép álmot: hogy hazafiai s az emberiség javára feláldozni magát édes, s így ébrenté azok hív szolgája valóban nem is lehet soha. Mily szánakozásra méltók ily állati tengetegek, kik az ember legszebb örömit nem is gyanítják, sőt sokszor a halhatatlanság honjában élőket *rendetlen képzelgésük miatt*, mint ők mondják, sajnálják; midőn inkább ők igenis földi szagokért legkisebb irigylésre sem érdemesek. Azonban, midőn hazánk lakosinak, ha nem is szép, de ugyan nagy része ily érzésű, és számos feje s nem szíve szerint cselekszik, s inkább *az önjót* mint *a közjót* tekinti; én mindazokat, kiknek szívek se nem tágul, se össze nem szorul, akármi legyen is Magyarország sorsa, ezek nevében kérem s intem: *legyenek a szó egész értelmében jó hazafiak*, mert ha becsület, dicsőség, hazafiai szeretete nem mozdítóok is előttök, tekintsék nemcsak a hasznot, mely áldozatiból valaha bizonyosan rájok sokszorozva háramland vissza, de még inkább s legfőképp ön s kivált utóik bátorságát.

Szív és ész egyenlően helyben hagyja kötelességalapímat, s ilyesekkel önmagát végre nyilvánosan megismértetni: *nemességünk nemesítése*.

Ebben is mily szerencsések vagyunk! Legszebb honi tettinkből legnagyobb haszon is foly, s az, ami díszünkre s nemzeti fényünkre szolgál, egyszersmind nagyobb bátorságunk talpköve. A mi sorsunk olyan, mint a boldog vőlegényé, ki vakon s csak szépségi- s kellemiért imádja szíve édes rokonát, s később, midőn az istenek serlegéből az élet legégőbb kéjít már kiüríté vele, s csendesb és tartós

örömek után vágy, még azt is veszi észre, hogy igen sok pénze is van bájos hölgyének.

S ugyan mire lehet – ha magunkkali megelégedés fő szemügyünk s azon belső csend, melyet minden halandó némiképpen megnyerhet, ha egyébaránt meg is tagadták túle az istenek a szerencsét – mire lehet, mondom, fáradságot s áldozatot eszesebb- s ügyesebben fordítani, mint a közjóra? Ki pénzét csak vendéglésre költi, azáltal egy jó barátot se szerez, de mindazokat megsérti, kiket szívesen látna ugyan házánál, ha palotájába több férne – s így minden egyébben. A legnagyobb szépség is elhalványul, a legjobb ló is kiadja páráját; egymásra halmozott gyűjtemények, melyeket senki sem néz, egymásra rakott könyvek, melyeket senki nem olvas, rútul elporosodnak sat. Közhasznú intézetek ellenben, csinos épületek, melyekben a nemzet kincsei tartatnak, s melyekből a közértelmesség nőtten terjed, szép hidak, jó utak, helyes *communicatiók* (közművek – a szerk.); virágzó vidékek; melyek a hazát gazdagítják, midőn mindenki sorsát javítják s emelik, századokon hatnak keresztül, s kétségen kívül jobban kielégítik lelkünket, mint közönséges pénzfecsérlésünk. Valóban tágosabb billikombul s nagyobb kortyokban innók az örömet, ha az egész világ előtt ilyeseket tudnánk előmutatni, mint mikor magányba csukva olvassuk aranyinkat, s rettegünk, ha nyitva áll a ház, s éjenkint ebeink nyugtalanok; vagy minden értékünket egy felette nagy kastély rakására fordítjuk, melyet magunknak építünk, s mely nagy pompája miatt nemritkán úgy áll a nyomorú falusi kalibák közt, mintha gúnyolni akarná azokat; vagy ha előítéletink, tudatlanságunk s hiúkodásunk következtében odahaza őrizgetjük juhainkat, hazánkfiaival ellenségesen élünk, s egyedül magunkat s csak mindég magunkat ápolgatjuk, vagy ami több, bosszús kajánsággal mások törekedését gátoljuk sat.

Ami pedig legszebb s megint legszerencsésebb, hogy a közjóra törekedés s önmagunkért s mieinkért való fáradozás egyenlően kitelik túllünk, s csak úgy tesz bennünket hasznos s egyszersmind boldog polgárokká, ha ezen kötelességeket egymás mellett gyakoroljuk is. A jó hazafi egyszersmind jó gazda is lehet, s *kell is lennie*, mert csak a takarékos és jó rendű lehet közönségesen hasznos s nem csak lármázó hazafi. A községért munkálkodás ellenben lelkünket az önbecsérzésnek azon édes csendével tölti be, melynek végeztével magunk dolgainak vitele könnyűnek, minden egyéb foglalatosságok pedig mulatságnak látszanak. Mily jó ízű: munka után pihenni! Ki nem érzette azt, hát még oly munka után, mely nemcsak a testet fárasztó, hanem egyszersmind a lelket magasbra is emelé!

Eledel nélkül sem állat, se növény nem élhet, nem lehet. Úgy az ember se; csakhogy neki még többféle eledelre van szüksége. S valóban, mi mindenét kell táplálnia, minekelőtte azt mondhatná magáról, „emberhez illendően élek”? – Eledel kell testének, mert anélkül meghal, s mennyiféle: étel, ital, meleg, álm sat. Eledel fejének, mert anélkül állat marad, s mily különféle: társasági rendszabások ismerete, ház körüli munka, világi tudomány sat. Eledel végre szívének, mert másképp vad marad, s hánynemű: fiúi, rokonbeli szeretet, barátság, szerelem, hazaszeretet sat.

Már, ki csak testét hizlalja, annak esze végre faggyúvá, szíve pedig kiaszott bőrré válik; ki csak eszét táplálja; sovány, embergyűlölő, gyenge, félördög leend; ki ellenben kirekesztőleg csak szívbéli eledelkkel él, nem egyéb testesült sopánkodásnál. S így komplikált létünkben nem lehetünk egyoldalú táplálattal belsőképp nyugodtak s megelégedtek. Mert bármi fényes legyen is bőrünk, bármennyit tudjunk is, s a világ szépei bármily nagy számban enyhítsék is szívzomjunkat: lesz azért, ha ezen eledel csak egy neme kimarad is, mindég valami üresség mibennünk, melynek neve ifjúkorban *unalom*, vénségben pedig *életgyűlölés*.

Ezen utolsókból bátran azon következtetést húzhatjuk: hogy a magyar nemes, ha egyéb nem akar is lenni, mint örömekben sokáig s undorodás nélkül úszó szibarita, bölcsebbet nem tehet: *mint ha ideje s értéke egy részét hazájának szenteli*, mert így elnyelvén a férfiasb eledelt, többi tápláléki, melyeket magához venni szokott, majd annál jobb ízűen fognak esni, s nem oly könnyen irtózást okozni; mint vajmi jó a fagyalt, hideg ital, könnyű sütemény s ilyesek; de minden bizonnal hamar csömört okoznának, ha annak idejében nem volna marhahús, jó kenyér, érmelléki vagy váli bor sat. ilyek elégségesen kész szolgálatunkra.

Ha valamit mondtam eddig, ami egyenesen az életből van véve, ugyan nem ezen utolsó állításom igazsága-e az? Hiába gondolja elrejtteni a mélyebben néző szemei elől – a nevető ajak, pillantati jókedv, tánc, ünneplés, nagyság vagy, hogy jobban mondjam, a vén név, hosszú titulus és sok pénz körülményei – azon belső epedést s életunalmat, mely némely honbelit boldogtalanabbá tesz legutolsó jobbágynál s legalacsonyabb cselédjénél. S hány lenne köztünk megelégedett, ki ma éppen nem az, ha csak vagy egyszer jutna eszébe megpróbálni: mily könnyű s jutalmazó jó hazafinak lenni; soknak – ki mindennel bővelkedik, amit e világ csak nyújthat embert boldoggá tenni – kacajt vagy szánakozást érdemlő életunalma nem abból ered-e, hogy kirekesztőleg csak maga dolgait és önszemélyét hordozta s hordozza

keblében, s az örömek szűk körben forog; midőn születése szerint oly dicső szférában haladhatna, milyen csak kevés s kiválasztott lények pályatére, s melyen virágokkal ékesített életút, mirtuszkoszorú, istenek itala, hazafiak dicsérete s halhatatlan név már bölcsőtől váltva kísérik a halandót. – Ha végre mindezek egymás után eltűnnek, s ezen dicső kísérők helyett unalom, csömör, életfáradtság, hazafiak gyűlölete, idegenek megvetése, túskekorona sat. környezi csak fejét s lakja palotáját, s fizetett szeretőt és fizetett jó barátot kivéve, csak az társalkodik vele, ki düledező udvarából egyet s mást akar szerezni magának, ki tehet róla? Egyedül ő maga!

Az ember lélek és test, s az elsőnek örömei, ha földi szennyein valamennyire túlemelkedé már, sokkal felülhaladják az agyag legforróbb vágyainak kielégítését. És mégis sok – amin senki sem csudálkozik többé, mert mindennapivá lőn – úgyszólván éjjel-nappal azon töri fejét: miképp hagyhassa dicső pályáján Sardanapalt messze hátra; midőn azonban legszebb s legédesb lelki örömeiről s jussairól elfelejtkeznek, s azoktól békes tőrészel hagyja magát megfosztatni, vagy ami több, azt maga cselekszi, maga hajítja el s önlábaival tiporja azokat semmivé! – És számos palotáinkat nem lakják-e ilyes *izék*, melyek szomorú, de legnagyobb szerencsésekre nem is gyanítják, mennyit veszettek azon kivetkeztetés által, melyet *moraliter* (erkölcsös – a szerk.) személyeken végbevinni engedtek vagy magok tettek; s mily kár, hogy dicső céljokat elhibázták, s az emberiség gyalázatjára legszebb ékességiktől megfosztva hitvány ágyasok s pénzes zsidók rabjai, midőn őket az Alkotó hatalmas urakká teremté, kik mind csatapiacon, mind országgyűlésin oly sugárzó fényben jelenhetnének meg!

S mennyit nem lehetne még előhozni állításim józansága támogatására; ti., hogy a magyar földesúr csak úgy lehet igazán szerencsés, ha a szó legsúlyosb értelmében hív jobbágy és buzgó hazafi – de okoskodásom végtelenre terjedne; tekintsük azért röviden: kötelességalapimról hihetőleg mit fognak mondani, s minő hangú lesz az azokat követő s túlem annyiszor szórul-szóra hallott zaj és

Lárma...

Ballai László: Erdély története 1918-tól napjainkig

– részletek az [Erdély története 1918-tól napjainkig](#) című program keretében készülő könyvből –

Erdély elfoglalása

Időközben Temesváron a Radikális Párt és a Katonatanács kikiáltotta a „Bánsági Köztársaságot”. Vezetője Róth Ottó lett, aki a Bánáti Néptanács október 31-i megalakítása után elnöknek kiáltotta ki magát, és a területet független országnak nyilvánította, egyszersmind a hadügyek irányítására kváziminiszternek nevezte ki Bartha Albertet. Az új „állam” vezetői az etnikai szempontból sokszínű térséget egy – svájci mintára – kantonokba szervezett köztársasággal kívánták megőrizni a majdan föderálisan átszerveződő Magyarország számára. Rendszerüket a magyar tudatú etnikumra alapozták, amely széles körű autonómiát biztosított volna a többi nemzetiségnek.

Az új „köztársaság” megalakulásának hírére munkáslázadás tört ki Resicán, Aradon, de még az erdélyi városokban is. November 2-án fellázadt a szebeni katonaság. November első napjaiban véres

összetűzések voltak Bihar és Szatmár megye bányászközségeiben, a Zsil völgyében pedig egyre terebélyesedett a bányászmozgalom, amelyet – a Károlyi-kormány várakozásai dacára – nem fékezett meg az a távirat sem, amelyet a Nemzeti Tanács Erdélyi Bizottságának szociáldemokrata alelnöke küldött, és amelyben az állt, hogy a követelések teljesítésére a bányászok kormányban szereplő elvtársainak személye a biztosíték. Sőt a bányászok teljes mértékben magukhoz ragadták a hatalmat, és kinyilvánították, hogy semmilyen hatóságot nem ismernek el többé maguk felett. November 17-én a forradalmi kormány páncélvonatot irányított a térségbe, amely azonban egészen Déváig kényszerült visszavonulni a felfegyverzett bányászok elől. A Zsil völgyi munkástanács kiterjesztette az ellenőrzését a bányaigazgatóságra és a szénellátásra, így maximálhatta az árakat és a munkaidőt. Külön „közellátási biztos” gondoskodott a bányászok élelmezéséről.

A Budapesten és a nagyobb városokban lezajlott forradalmi megmozdulásokat a falvakbeli felkelések követték. A társadalmi ellentétektől és a háború terheitől robbanásig feszült vidéket lángba borították a frontokról hazaérkező, a hiábavaló harcokba belefáradt, forradalmi eszméktől átítatott sorkatonák tömegei. November első napjaiban az erdélyi településeken kialakult forradalmi helyzetben a parasztok haragja elsősorban a jegyzők ellen fordult. A községekben ugyanis ők jártak el az állam nevében, hatalmuk pedig mérhetetlenül megnövekedett a háború alatt. Az ő hatáskörükbe tartoztak a katonai szolgálat alóli felmentések, az állat- és takarmányrekvirálások, ők rendelték el a hadiszolgáltatásokat és a hadimunkát, végül ők ellenőrizték az ármaximálásokat betartását. Ez a tisztség tehát önmagában is rendkívül ellenszenves volt, nem beszélve arról, hogy betöltői nem egyszer – személyes haszonszerzéstől ösztönözve – súlyos visszaéléseket követtek el a nekik kiszolgáltattott emberekkel szemben.

A jegyzők után a népharag a nagybirtokosok uradalmi ellen fordult. Megtámadták a kastélyokat, kúriákat, kifosztották azokat, a raktárak terményeit széthordták, a számukra értéktelen bútorokat és berendezési tárgyakat pedig szétzúzták. Az állami uradalmak megtámadása során többször összetűzésbe kerültek a hatóságokkal is.

A parasztmozgalmak leginkább Arad, Temes, Krassó-Szörény, illetve Bihar, Kolozs, Torda és Alsó-Fehér megye egyes részein dúltak a leghevesebben. „...Kolozs megye összes járásaiban mondhatni a legkevesebb kivétellel a tulajdon negációja, a bolsevizmus és a földosztás tényleges foganatosítása vagy arra irányuló cselekedetek ütötték fel fejüket.” E megmozdulások csupán alkalmoszerűen voltak nemzeti jellegűek, alapvetően a jegyzők, illetve a hatóság képviselői, a nagybirtokosok, az uzsorások, alkalmoszerűen a papok ellen irányultak. A hivatalos jelentésekben rendszeresen ismétlődnek az ilyen mondatok: „román papot, jegyzőt éppúgy elűztek itt is, mint (magyart) a színtiszta magyar Alföldön”. Krassó-Szörény főispánja november 6-án jelentette: „A fékevesztett tömeg, amely eleinte csak katonákból állott, lassanként az otthon levő népet is a maga céljának nyerte meg, és minden olyan tényező ellen fordult, amelyben vagyoni jóléte miatt ellenségét látta... Azt sem lehetne állítani, hogy ennek valamely nemzet ellen irányuló éle volna, amennyiben tisztán román községekben is történtek fosztogatások. A hozzánk közel fekvő Temesvárott lejátszódott és eleinte külön köztársasági irányzatot szolgáló események ... meggyém lakosságára nagy hatással voltak.”

A különböző nemzetiségű parasztok nem egy esetben együtt is működtek egymással. Miután egy Szászrégen melletti községben két magyar paraszt irányításával útták el a bérlőt, ezeket a „vezetőket” meghívták a szomszédos román községbe is az ottani ellenállás megszervezésére.

A román parasztok rátették a kezüket a román birtokokra is, így Gheorghe Popéra, a román párt elnökének háromezer holdas uradalmára is, ahonnan elprédálták az összes állatot és felszerelést. Mihali Nagyilondán közéjük lövetett, amikor az életére és vagyonára törtek. A román parasztok nem kímélték a nagyváradi görög katolikus püspökség gazdaságait sem.

Az állam tehetetlenül szemlélte a népi megmozdulásokat. A csendőrség már november első napjaiban a nagyobb kaszárnyákba szorult, hogy legalább a legénység életét biztosítsa. A beszercei csendőrszárny jelentése szerint „a támadások miatt a legtöbb órs kénytelen volt tevékenységét teljesen beszüntetni.” Még nagyobb gondot jelentett, hogy a munkásság és a katonaság soraiban terjedő forradalmi mozgalmak hatására a még meglévő katonai egységek is feloszlottak, és így a karhatalom gyakorlatilag megszűnt létezni; a parancsnokságok többségében a tiszteken kívül nem maradt senki.

Egy szemtanú így emlékezik az eseményekre: „Én Szászsebesen voltam, gépfegyver mellett, irányzó. Bevittek Szászsebesre, s mondták, hogy mi, huszárok tartunk össze, mert menyünk Szászmedgyesre. Hát jól van, a lovakat előszereltük, s ahogy jövünk, hát jönnek a katonák haza! A gyalogság. A sapkarózsát vágják le, a csillagot vágják le, abbizony egy huszárt lehúztak a lóról, s megverték. A

másikat felvették a vállikra, énekeltek, s mentek a kávéházba. Ott nem volt fegyelem! Osztán aszonták nekünk, hogy azonnal fel, ki a piacra, mert jőnek a katonák, mindent törnek össze! Menyünk, s hát nekem jó egy kicsi katonácska, s levágja a csillagot. „Le a csillaggal onnat!” Jó a másik, s jó a harmadik. – „Mia, mia?” – „Vége a háborúnak” – aszongya. Osztán bėjöttek a kaszárnyába ezek a forradalmár katonák. A huszárok akkor szembeszálltak velük, kikergették őket a kaszárnyából. Osztán egyik huszár ment a vonattal, a másik ment gyalog, a harmadik lovat fogott bé, a másik lóháton, s mindenki jött haza. Én is hazajöttem, ugye, nem volt se apám, se anyám.”

A karhatalom fellépése ugyanakkor nem egy esetben igen drasztikus volt, sőt tovább mélyítette a nemzetiségi ellentéteket is. November 6-án reggel Facsádon román parasztok egy csoportja üzletet tört fel, és a csendőrsortúz dacára sem oszlott szét. Sokan csatlakoztak hozzájuk, és délutánra a tömeg több mint ezer főre duzzadt. Kifosztották a gabonaraktárakat, a Gloria román szövetkezet boltját és bocskorkészítő műhelyét. A csendőrőrs hívására Aradról repülő érkezett, amely bombákat dobott a tömegre. Az akció során sok – bizonyos vélemények szerint 104 – ember életét veszítette. Ráadásul a magyar sajtó a „pacifikálás” szempontjából megnyugtatónak találta, hogy a repülőgépek állandó cirkálásba kezdtek.

„Volt még egy véres eset ezekben a lázas napokban – számol be visszaemlékezésében Kertész Jenő. – Magyarlápos körül Erzsébetbánya mellett a bánya őrzésére kirendelt katonai alakulatnak visszavonulása közben konfliktusa támadt a román lakossággal s egy népgyűlésre sortűzet adott le, amelynek jó pár halottja lett. Ide is vegyes bizottság ment ki. Itt is (mint Jósikafalván – a szerk.) jogosulatlan fegyverhasználatot állapított meg a bizottság.”

A kormány a nemzeti tanácsokhoz fordult segítségért. Arad és Krassó-Szörény megyében a polgárőrség mellett azonban többször indítottak önálló „pacifikáló” akciót az „Acélgárda” és más román nemzeti gárdák.

November 7-én a francia Balkán-hadsereg a délvidéken benyomult Magyarország területére. Ezzel a „Bánsági köztársaság” helyzete kilátástalanná vált. Ráadásul a vidéki szerb és román lakosság lelkesen üdvözölte a francia hadosztályokat, miközben a köztársaság támogatottsága Temesváron is jelentősen elmaradt az újonnan megalakult Szerb Nemzeti Tanácsé mögött.

A kormány és a helyi hatóságok ösztönzésére ott is alakultak nemzeti tanácsok, ahol a népmozgalom nem hozott létre ilyen formációkat. Mind a konzervatív, mind a liberális nemzeti tanácsok propagandával, főképp a nemzeti jelszavak hangoztatásával igyekeztek leszerelni a szociális megmozdulásokat. A román nemzeti tanácsokban kiemelt szerep jutott a papoknak. Amikor a Központi Román Nemzeti Tanács Budapestről Aradra költözött, a környékbeli községi pópák falvaik népét a megyeszékhelyre vitték, ahol feleskették őket a testületre. Ugyanakkor arra is figyelmeztették őket, hogy ne emeljenek kezét magyar „testvéreikre”, mivel ezzel saját nemzeti jogukat veszélyeztetnék. „Óvakodnunk kell, hogy ne történjenek olyan jelenségek a nem románok ellen, [...] amelyek ellenségeinknek olyan alapot szolgáltatnának, hogy megkísérelhetnék vádlott szerepüket a vádlóéval felcserélni.” Az újra megjelenő vezető román lap, a *Românu* is türelemre intett: „Román katonák, testvérek, legyetek türelmesek! [...] legyetek méltóak a mai kor legnagyobb emberének, Wilsonnak érdekek feletti szeretetére.”

A kormány szintén óva intette a magyarokat a nemzetiségek elleni atrocitásoktól, mondván, ne adjanak alapot az antantnak – de különösen a román hadseregnek – arra, hogy az ország egyes pontjait „stratégiai szempontból” megszállja.

A nemzeti tanácsok gazdasági kényszerintézkedéseket is foganatosítottak azokon a vidékeken, ahol a szociális feszültségek robbanással fenyegettek. Az Érchegységben a román tanácsok kezükbe vették a lakosság ellátását. Elelmiszerral látták el a rászorulókat, és volt, ahol a járványok megelőzése érdekében elrendelték a bor kötelező kiárusítását. Topánfalván kiosztották a falusiaknak a bőrüzem teljes raktárkészletét, valamint a gabonaraktárában lévő árut, a bor- és szeszkészlettel egyetemben. Továbbá rendelettel kötelezték a takarékpénztárt és a kiskereskedőket, hogy nyissanak ki. A brádi nemzeti tanácsok közéleti bizottsága progresszív beszolgáltatási rendszert vezet be. Alsó-Fehér megyében megszervezték a hegyvidék és síkvidék gabonacseréjét.

A Károlyi-kormány aligha segítette elő a helyzet megoldását azzal, hogy november 8-án elrendelte a huszonegy évesnél idősebb katonák és tisztek leszerelését, bár a sorkatonák nagyon örültek annak, hogy hazatérhetnek. De nem csupán a karhatalmi feladatok ellátására nem maradt kellő létszámú fegyveres állomány. Magyarország határai is védtelenül maradtak.

A Központi Román Nemzeti Tanács november 9-én ultimátumot intézett a Károlyi-kormányhoz, amelyben a román uralom huszonhárom erdélyi és partiumi vármegyére, valamint három vármegye, Békés, Csanád és Ugocsa bizonyos területeire történő kiterjesztését követelte.

Délibáb

Ady Endre: Lótusz

Lótusz-virág, lótusz-virág,
Szent kelyhedet megcsókolom, lásd,
Aztán felhőzni kezd a lelkem,
Aztán keserű záport hullat,
Lótusz-virág, lótusz-virág...
Én feledésre sohse leltem,
Én siratom az örök romlást,
Én siratom a napkeletet,
Siratom a Gangesz partját,
Honnan romlásra elkerültünk,
Lótusz-virág, lótusz-virág...
A mi hazánk ez sohasem volt,
Mi csak romlásra éltünk itten,
A fény és illat buja álmát
Elvette egy kegyetlen isten
S mi már csak sirattuk az álmot.
E világ nem a mi világunk,
Megöltek a hideg virágok,
Megöltek engem s téged is,
Lótusz-virág, lótusz-virág...
Szent kelyhedet megcsókolom, lásd,
Magsiratom az örök romlást
S veled hal meg szent napkeletre
Vágyódva, sírva, összeesve
Az én idegen lelkem is,
Lótusz-virág, lótusz-virág!

Weöres Sándor: Fekete malom

A csend
alatt
irdatlan boltozat alatt

csörög a fekete patak
és jár a fekete malom.

Bús zuhogó kallómalom
molnára árva unalom,
hajtja a fekete patak
kiserkedő kövek alatt,
ormótlan csend-falak alatt.

Csörög a fekete patak,
zúg, zúg a fekete malom,
daluk felcseng az éj-falon,
meg nem szakad, sosem szakad,
dal, orsó perdül és szalad
a csend
alatt
irdatlan boltozat alatt.

Feketeszáju nagy malom
molnára árva unalom,
csend nem szakad, zaj nem szakad,
dal-orsó fut, szalad, szalad,
itt soha senkisésem pihen,
a malom örül szüntelen,
s a lisztje is tán fekete?
nem látta soha senkise:
a fényfejű fehér patak
sugártalan fekete vak
zuhogó éji bús patak
a csend
alatt
a roppant boltozat alatt.

Feketeszáju nagy malom
bús zuhogó kallómalom
s a csörgő fekete patak
két fáradatlan dal-takács
s a fal, visszhangos dal-kovács
fekete dalt dalol dalol
a csend
alatt
a roppant boltozat alatt
s a dal s a munka megy, halad
és jár a fekete malom
örökre járó nagy malom
és kereket sosem cserél,
örök a csend, örök az éj,
kereke, jaj, örökkön él,
csörög a fekete patak,
a habja folyton száll, halad,
szomjas kövek, mohó kövek
kiserkedő kövek alatt,
de vize soha nem apad,
de élte soha nem szakad,
félálomban dalol dalol
roppant kövek között ahol
örökre jó és elhalad,
lába soha meg nem szakad,
torka soha meg nem szakad,
keringve, zúgva robotol
és könnytelen dalol dalol

örök titkok között ahol
a csend
alatt
iradatlan boltozat alatt
zuhog a fekete malom.

József Attila: Elégia

Mint ólmos ég alatt lecsapódva, telten,
füst száll a szomorú táj felett,
úgy leng a lelkem,
alacsonyan.
Leng, nem suhan.

Te kemény lélek, te lány képzelet!
A valóság nehéz nyomait követve
önnönmagadra, eredetedre
tekints alá itt!
Itt, hol a máskor oly híg ég alatt
szikárló tűzfalak
magányán a nyomor egykedvű csendje
fenyegetően és esengve
földoldja lassan a tömény
bánatot a tűnődők szívéen
s elkeveri
milliókéval.

Az egész emberi
világ itt készül. Itt minden csupa rom.
Ernyőt nyit a kemény kutyatej
az elhagyott gyárudvaron.
Töredezett, apró ablakok
fakó lépcsein szállnak a napok
alá, a nyirkos homályba.
Felelj –
innen vagy?
Innen-e, hogy el soha nem hagy
a komor vágyakozás,
hogy olyan légy, mint a többi nyomorult,
kikbe e nagy kor beleszorult
s arcukon eltorzul minden vonás?

Itt pihensz, itt, hol e falánk
erkölcsi rendet a sánta palánk
rikácsolva
őrzi, óvja.
Magadra ismersz? Itt a lelkek
egy megszerkesztett, szép, szilárd jövőt
oly üresen várnak, mint ahogy a telkek
köröskörül mélán és komorlón
álmodoznak gyors zsidongást szövő
magas házakról. Kínlódó gyepüket

sárba száradt üvegcserepek
nézik fénytelen, merev szemmel.

A buckákról néha gyűszünyi homok
pereg alá... s olykor átcikkan, donog,
egy-egy kék, zöld, vagy fekete légy,
melyet az emberi hulladék,
meg a rongy,
rakottabb tájakról idevont.
A maga módján itt is megterít
a kamatra gyötört,
áldott anyaföld.
Egy vaslában sárga fű virít.

Tudod-e,
milyen öntudat kopár öröme
húz-vonz, hogy e táj nem enged és
miféle gazdag szenvedés
taszít ide?
Anyjához tér így az a gyermek,
kit idegenben löknek, vernek.
Igazán
csak itt mosolyoghatsz, itt sírhatsz.
Magaddal is csak itt bírhatasz,
óh lélek! Ez a hazám.

1933 tavasza

József Attila: Most fehér a tűz

Vigasztaljátok a szenvedő alkonyokat, közélük való kedvesem is
Szomorú lángjaival zokogva kergetőzik
Előttem szalad, megcsókoltam s az idő nagy némasággal elsüllyed körülöttünk
De üres kezemmel hiába kapkodok utána
A fájdalom vakító felületén
Temetőben világít a villany
Könnyeink fekete kristályokat mosnak
Nincsen szavunk, amit kimondhatnánk
Elhamvadt maradék álmunk
Csak a gyilkosok sötét reményei világítanak még
A butaság expresszvonaton robog előttünk
Minden madarunk szárnyaszegett
Olyan ártatlan, mint a kavicsok fehér homlokai
Én mindig Riának hívtam
Gyékenyünk sincs és mégis kihúzzák alólunk
Ünnepeink ájultan hevernek

Énekelj tiszta szomorúság
Lefekszem itt, a hold a fejemalja
Énekelj tiszta szomorúság
Lefekszem itt, a hold a fejemalja.

1924 ősze

Krúdy Gyula: Isten veletek, ti boldog Vendelinek!

Isten veletek, ti boldog Vendelinek – mondá Privát úr, amikor otthonában bezárta az ajtót maga mögött, amint talán a bűvár búcsúzkodhatik a világtól, mielőtt a tenger mélyébe leereszkedne. – Isten veletek, Vendelinek! – ismételte az úriember, amikor a kulcsot kétszer megfordította a zárban.

Privát úr „boldog Vendelineknek” nevezte mindazokat, akik rajta kívül még ezen a földkerekségen éltek. Ugyanis az volt a véleménye a világ beosztásáról, hogy abban mindenki boldogabb, megelégedettebb, vidámabb, mint ő, mert gonoszabb, közönségesebb, jellemtelenebb, hazugabb... A boldog Vendelineknek csupa ocsmány tulajdonságaik vannak, úgy lelkileg, mint testileg... Azért csak „Isten veletek, ti boldog Vendelinek!” – ismételte Privát úr, amint elhelyezkedett a kályha mellett, amelyben kivételesen égett a tűz.

...Nézzük csak, mi történt vele ma is, amikor otthonát darab időre elhagyta, hogy valamely vendéglői látogatása révén örömet okozzon magának.

Ködös, novemberi nap volt Pesten, egyike azoknak a komor napoknak, amikor a hó nem tud leesni, pedig akkor mindjárt jobb volna, gondolják magukban a fenyegető égboltozat alatt járó emberek. Mi volna mindjárt „jobb”? Ezt ők maguk sem tudják. Talán a kocsisok a körutakon nem gondolnák többé, hogy ők Londonban vannak, előkelően és gyorsan kell hajtaniok, hogy majdnem eltapossák az ügyetlen járókelőket. Inkább gondolnák magukban, hogy ők csak egyszerű falusi kocsisok (aminthogy azok is Privát úr szerint), és a késő őszi időben trágyát fuvaroznak a nedves szántóföldekre a kertek alatt, ahol legfeljebb a madárijesztőket lehet elgázolni. Vagy talán az volna mindjárt „jobb”, hogy a hóban megláthatnák az emberek a lábnyomaikat, ami valóban nem utolsó mulatság, ha az embernek finom, új cipő van a lábán. De Privát úrnak erről a cipődologról is megvolt a véleménye. Szerinte két-három grófnőnek van jó cipője Pesten, a többieké vagy olyan, mint az európai körúton levő négeré, vagy pedig egyszerűen toprongyos.

De mégis volna valami, ami jobbá tenné a helyzetet, ha a hó leesni tudna. Privát úr gyermek- és fiatal korából emlékezett, hogy hóesés idején, különösen első havazáskor mindig nevezetesebb étvágya volt. Mindenféle levesek jutottak eszébe, amelyekben disznógerincek főttek, és odakünn tartalmasan, hangtalanul szakadt a hó. Ezért hát megállott egy utcasarkon, és még egyszer a füstös, vigasztalan égboltozatra pillantott. Igen, ha leesne a hó, bizonyára jobb étvággal menne most ebédje felé.

Bár megtehetette volna azt is, hogy valamely előkelőbb szálloda éttermébe fordul be, mert pénz nélkül sohasem ment el hazulról, mégiscsak inkább valamely szolid, polgári vendéglő felé nézett. Véleménye szerint az előkelő éttermekben az emberek nem esznek természetesen; azt nézik, hogyan kell fogni a villát meg a kést, hogy a konfidens pincér ki ne gúnyolja őket a hátuk mögött; nem merik leszopogatni a csontokat, nem merik kitörölni a tányért, még kenyeret sem esznek annyit, mint amennyit szeretnének; a sóatlan ételhez mustárt kérnek; nem mernek lármát csapni, ha hajszálat találnak az ételben; egyszóval jóllaknak a kapusok sapkalebegtetésével valamint a pincérek hajlongásával.

Nem könnyen ment az ilyen szolid, polgári vendéglő feltalálása, mert Privát úr ismert minden vendéglőt a Körúton, mindegyiknek tudta valamely hibáját, és már előre káromkodott magában, hogy vajon mivel fogják lefőzni, felbosszantani a vendéglőben; sőt már előre tudott haragudni azért is, hogy a takarítóasszony majd négy órakor pár percre kinyitja az ajtót a seprés idején. Meg tudta volna ilyenkor gyilkolni a tudatlan asszonyszemélyt...

Bekandikált a vendéglői ablakokon, hol találna kedvére való sarokasztalt, ahonnan ő az egész világot szemmel tarthatná, de őt nem látná senki. Ha itt-ott volt is ilyen félig-meddig kedvére való asztal,

kellemetlen külsejű emberek ültek vele szemben vagy a szomszédságában. Gyerekek ültek arrafelé, akik majd ostobaságokat fecsegnek vagy pedig mindenféle nők, akik akkor is felhúzzák az orrukat, ha fixírozzák őket, akkor is megdühösödnek, ha egyetlen megvető pillantás sincs részükre.

Végre talált egy vendéglőt, ahol a sarokasztal nem volt körülvéve mindenféle fogásokon függő télikabátokkal, sem esernyőkkel, sem botokkal, sem kalapokkal; a pincérnek sem volt éppen más dolga, mint Privát úr kabátját lesegíteni, aztán elment, anélkül hogy tolakodó kérdéseivel molesztálta volna. – Húsleves vagy paradicsomleves – szokták mondani ezek a tolakodó fráterek már emberemlékezet óta, hogy a vendégnek (P. úrnak) leginkább ahhoz volna kedve, hogy nyomban távozzon.

Úgy látszik, hogy szerencsés napja van emberünknek... Csupán a borfiú alkalmatlankodott kérdésével: sört vagy bort parancsol? – Majd, ha ettem! – válaszolt komoran a vendég. Most már volt ideje körülnézhetni is a teremben, hogy vajon kinek a látása fogja megkeseríteni az életét, amikor figyelme hirtelen másra terelődött. Nyílott az ajtó, és az ajtón „kedvére való ember” lépett be.

Milyen volt az új vendég, aki P. úrnak megtetszett?

Persze, a „boldog Vendelinek” fajtájához tartozott, meglehetősen kövér ember volt, de mégsem azok közül való, akik istencsapásként, boldogtalanul viselnék testi terjedelmüket. Csak éppen annyira volt kövér, hogy állandóan azt bizonyítsa a világnak, hogy a jó falatok nem lehetnek ártalmasok az egészségre. Keze akkora volt, mint egy fűrj aratás után. A mellényét kigombolta, hogy a konyhán gondolkodóba eshettek a fácánok, tyúkok és egyéb madarak: vajon nem volna jobb elrepülni? Az arca piros volt, mintha éppen most jött volna valamely körvadászatról, ahol bundás nyulakat puffantott le, amelyeket ajándékba küldött ismerőseinek, mellékelve mindjárt a receptet is, amely szerint a nyulat készíteni kell. A nyakának a tartásából, valamint rozsdavörös színéből könnyen megállapítható, hogy az új vendég életében a marhagerinceket sem vetette meg, mert bizonyára megfordult olyan vendéglőkben, ahol jó marhahúst mérnek. Most még a szemét vette szemügyre Privát úr a „kedvére” érkezett vendégnek. Kerek, bizalmas, gyanakodás nélküli szem volt az, mely korántsem ismeri a rosszindulatokat, mielőtt a korcsmában leülne ebédelni, bizalommal néz a közelgő esemény elé, még a halszájka sem jut az eszébe.

Az új vendég kezébe vette az asztalkendőt, leporozta maga előtt, sőt jobbra és balra is az asztalterítőt. Aztán figyelmesen kibontotta a szalvétát, mintha valamely varázslatot művelne; az asztalkendőt aztán a nyakába kötötte, jól elrendezvén azt elöl a mellén, hogy ráncot ne vessen, valamint hátul a gallérjánál, hogy az asztalkendő két csücske hasonlatos lett valamely pár malackörömhöz.

Ez után a művelet után új helyre tette az asztalon a sótartót, a paprikatartót, fogszikkasztót, mint valamely kis bálványokat, amelyeknek megengedtetik részt venni a közelgő ceremóniában. Látszott, hogy nem először végzi ezt a fontos műveletet, minden kis bálványnak megvolt a maga helye, amelyre engedelmesen elvonult.

Most bal kezével közelebb vonta a vizespoharat, amíg jobbával az evőkést emelte fel, és a kés fokával néhányszor koccantott a pohár oldalán... Privát úr csaknem felemelkedett a szemközt levő asztalnál, de nem a bosszúságtól, hanem az örömtől. Régen hallott hangok voltak ezek. Vidéki stációk jutottak eszébe, ahol a személyvonat tíz percre megáll, hogy mindenki ebédelhessen a restaurációban. Minden ilyen ebédelőállomásnak megvolt a maga specialitása. Püspökladányban például a malacbecsinált volt a leghíresebb. Nyíregyházán a téli hetivásáros napokon disznótör van a vasúti vendéglőben, míg Sátorlajújhelyen a határszél felé menő vonatokat olykor medvetalp is várja, ha a hajtás jól sikerült, de őzgerinc bizonyosan akad. Az állomások jelzőcsengettyúi halkán és állhatatosan csilingelnek, dübörgő kézikocsin viszik a postát, néha tolatnak, és a vagonok messze hallható pendüléssel csapódnak egymáshoz. A pincérek, akik egész Magyarországot beköborolják, miközben az ételt az utazó elébe teszik, biztatólag mondják: – Csak tessék nyugodtan enni, még öt percünk van Pest felé. – Ilyenkor mindenféle étel és ital jólesik, mert a vasút gondoskodik arról, hogy az utazónak jó étvágya legyen. Kis üveg borok és pálinkák vándorolnak a bundazsebekbe, a bajuszok a legkülönbözőbb vidéki zsíroktól fénylenek, de a szívet már némi nyugtalanság háborgatja az esetleges lemaradás miatt. Egymást nézik az utazók, akik egy vonattal utaznak, és bizony, ha valamelyik hóbortosan szaladásba fog, a többi mind utánvetekedik. Ilyenkor aztán hiába jön kézicsengettyűjével az a télszagú sapkás ember, aki egész életében a következő stációk nevét kiáltozza... Ilyen hangulatok lepték meg Privát urat, amikor az új vendéget kocogni hallotta a kés fokával a vizespoháron.

Ezután a kopasz és veres orrú pincér, aki már életében nyilván többször megitta a konyhán a szakácsnő

jóvoltából azt a veres bort, amelyben a vadkanfőtt kifőzték, a virágbokrétával, peccenyéstálakkal és hosszú farkú fácánokkal illusztrált étlappal a kezében megjelent, és olyan tisztelettel nyújtotta át a szalvétája mögül pislogó vendégnek, mint valamely pápai bullát.

– Semmi se fogyott még el a konyhán? – kérdezte gyanakodva a vendég, mielőtt az étlapra egyetlen pillantást vetett volna.

– Mindennel szolgálhatok, amihez uraságodnak kedve van – felelt a veres orrú pincér, aki egyébként olyan szókére volt beretvélva, mint az imént leforrázott malac.

A vendég most bal öklét az asztalra helyezte, kissé hátravetette magát a széken, hogy a pincérnek a szeme közé nézhessen, mint valamely bírő.

– Velős csont is van? – tette fel a fogas kérdést.

– Egy szép koncot az imént még láttam a konyhán.

– Hát siessen, barátom, hogy el ne vigyék, mert a húsleves után azt szeretnék enni – mondá most eddigi méltóságához nem illő nyugtalansággal a vendég, és rövid, vizsgáló pillantást vetett maga körül az asztalokra: vajon nem fedezendi-e fel bánatára ama szép koncot valamely érdemtelen ember előtt. Nem, a koncnak sehol se volt nyoma.

– A húslevesbe mindenesetre habarjanak bele egy egészséges tojást, valamint némi zöldséget, így kalarábét, karfiolt, sőt burgonyát is tehetnek bele – szolt a vendég a vele együtt bólogató pincérhez.

A vendég szabadon maradt bal kezét kinyújtotta egy régebben kiszemelt császárszemle után, megpogogtatta, és tördelve majszolni kezdte, anélkül hogy egy pillantást vetett volna rá.

Mert tekintetét fontosabb dolgok foglalkoztatták, a jobbában tartott étlap tanulmányozása.

Az étlapok íróinak fogalmuk sem lehet arról, hogy milyen fontos dolgot művelnek, amikor mindennapi munkájukat végzendik. Privát úr például ismert egy úriembert – földszintes, kertes háza volt Budán –, aki csak azért járt Pestre ebédelni, hogy az étlapokat összegyűjtse. Természetesen csak olyan helyről vitte el magával emlékebe az étlapot, ahol jól sikerült az ebédje. Volt a gyűjteményében étlap olyan korcsmákból, amelyek már régen megszűntek, de a maguk idejében nevezetességek voltak. Ez az úriember külföldi utazásaiból is magával hozta az étlapokat, és így könnyedén visszaidézhetette azoknak az ebédeknek az emlékét, amelyeket különböző vendéglőkben elfogyasztott. A gráci *Elefánt* fogadó étlapját forgatta öregségére a legnagyobb delíciával. Szarvaspecsenye volt, mégpedig felejthetetlenül készítve. Az talán nem is említésre méltó, hogy ez a bizonyos szenvedélyes gyűjtő ugyanekkor tartotta a nászutazását.

Az új vendég valóban megbecsülte az étlapot, amelyet a kopasz pincér a kezébe adott. Előbb csak szabad szemmel kezdte olvasgatni azt a helyet, ahol a levesek és főzelékek szerepelnek, de érdeklődése percről percre növekedett – valószínűleg akkor, amikor a sültkehez érkezett –, mert oldalzsebébe nyúlva, kihúzott dugóéhoz hasonlatos puffantással nyitott fel egy szemüvegtokot, majd a szemüveget gondosan orrára helyezve: olvasgatni kezdte előlről az étlapot, mint valamely érdekessé vált regényt, amelyben eleinte szórakozottan lapozgattunk. (Privát úrnak helyeslését az a körülmény is megnyerte, hogy a vendég nem afféle modern, csontkeretes amerikai svindlerszemüveget vett elő zsebéből, hanem amolyan régifajta, keskeny acélkeretű üveget, amelyen át valaha a bibliát olvasgatták.) A szemüveg birtokában a vendég aztán alulról felfelé is olvasgatni kezdte az étlapot, mert nem lévén tisztában terveivel, ilyenformán akart magának tájékozódást szerezni arról, hogy voltaképpen mit is kellene ebédelni. Tanulmányozás közben egyszer helyeslőleg, máskor rosszállólag intett a fejével. – Privát úr a viláért nem adta volna, ha megtudhatja eme lelki indulatok okát.

De már megjelent a veres orrú, szőke pincér a levesestállal, és olyan érdekesen mosolygott, mintha a legjobb híreket hallotta volna odakünn a konyhán.

– Tálban hoztam a levest! – jelentette, mintha engedelmet kért volna.

De a vendégnek nem volt ez ellen semmi kifogása. Levette szemüvegét, tokjába zárta azt, miközben ismét dugaszhangot hallatott; figyelmét most már kizárólag az elébe helyezett levesestálra fordította.

Előbb az asztal közepéről vette szemügyre, majd közelebb húzta, és a merőkanalat csendesen beléeresztette. P. úr észrevette, hogy a vendég úgy fogja a kanalat, hogy kisujja a kezén ugyanekkor felemelkedik, mint valamely karmesteri pálca.

– Nincs valami leveserősítőjük, Maggi vagy ilyenféle? – kérdezte a vendég, amikor az első kanállal a tányérjába mért.

– Hogyne volna, uram! – felelt a pincér, és már hozta is a barnás folyadékkal az üvegecskét, amelyet szemügyrevétel után a vendég jól megrázott, mintha az erejét akarná felszínre hozni, és bőven csepegtetett a levesbe.

De a vendég még mindig nem nyúlt a leveshez, jobb kezével mellényzsebében keresgélt, ahonnan Privát úr legnagyobb öröme egy dió nagyságú, piros, száraz paprikát vett elő, amelynek felmeteléséhez ugyancsak egyik zsebéből penecilusát vette elő. A piros paprikaszeteleket, valamint apró magokat egy gyógyszerész gondosságával hintette a levesestányérba, amelynek tartalmát nem szűnt meg kevergetni bal kezével. Hosszú tésztás leves volt, arasznyi hosszúságú laskák mutatkoztak a kanálon, miközben a vendég néhányszor felemelte a kanalat. (P. úrnak azok a levesek jutottak eszébe, amelyeket sáfránnyal színesített valaha az édesanyja.)

Majd hirtelen lebukott fejével, és a tányér széléről egy kanálnyi levest a szájába vett. Jól megforgatta a fogai között, megelegedéssel nyelt, szemét most már a legnagyobb bizalommal függesztette a levesre, és a kanalak sűrűn követték egymást, miközben a hosszú tészták elvegyültek a vendég csurgóra álló bajszával, majd a nyelv segítségével eltűntek. Azt azonban mégsem lehetne áperte kijelenteni, hogy a vendég szörpölte volna levesét, csak éppen kellő étvágyassággal fogyasztotta.

Egy pillanatig szünetet tartott, mert egy kalarábédarabot kellett a kanál élével kétfelé vágnia. E szünetben megkérdezte a pincért:

– Hogy hívják magát, barátom?

– Vendelinnek, legalázatosabb szolgálatára.

– Van magának felesége?

– Volt, nagyságos uram.

– Talán meghalt?

– Más történt – felelt Vendelin, és közelebb tolta a levesestálat a vendéghez, mert annak fenekén még érdemleges tésztamennyiséget, valamint egy piros répát látott. A vendég bizonyos rezignációval bólintott.

– Habár nem túlságosan kedvelem a répát – mondá.

– Hozhatom a velős koncot, nagyságos uram?

– Valóban – mondá a vendég, miután bajuszát előbb jobbról balra, majd balról jobbra, végre fölülről lefelé megtörülgette az asztalkendővel. – Csak arra akarom figyelmeztetni, Vendelin barátom, hogy kenyérszeleteket pirítsanak hozzá, mert ilyesmihez a zsemle nem egészen alkalmas. És forró legyen, mint a babám szíve.

Ez utóbbi kijelentéséből bárki megállapíthatja, hogy a vendégnek eddig kedvére mentek a dolgok. Tagadhatatlanul megelegedett pillantással nézett az elsiető pincér után.

A velőscsont megérkezéséig a vendég idejét azzal töltötte, hogy körülnézett a vendéglő falán, ahol, mint afféle szolid, pesti vendéglőben, még emléken maradtak azok a képek, amelyeket az ősök hoztak divatba: így felfűzött fácánok, disznófők, bábász halak feketedett ráják között; amott egy gyümölcsös kosár almával, körtével, szilvával, szőlővel, de a kép maga olyan poros és kopott volt, hogy nemigen csinált gusztust a gyümölcssevéshez. Miután a szőke kis borfiú, amilyenek ezek a Pestre vetődött sváb gyerekek, éppen ott lábatlankodott, a vendég kegyes leereszkedéssel így szólott hozzá:

– Most már hozhatsz egy pohár sert, de füles pohárban és hanzli nélkül. A habot megtarthatja a csapos

magának.

A borfiú történetesen fürge volt, nyomban ott termett a sörrel, amelyet a vendég a legnagyobb gyanakvással emelt a világosság felé. Aranyszínű sör volt, vándorlegény álmodik ilyenekkel a tikkadt országúton, madárcsiripeléstől hangos komlóföldök illata szálldosott ebben a frissen csapolt sörben, de a vendég mégis megcsóválta a fejét:

– Nagyon gazdag ember lehet a korcsmárosod.

– Miért, nagyságos úr? – kérdezte a gyerek.

– Mert bőven méri a habot – felelt a vendég, és a füles poharat jól keze ügyébe igazítva, rálöttentette azt az imént elfogyasztott levesre. Az asztalkendőnek megint csak volt dolga, amíg a bajuszát megszabadította a sörhabtól.

De már érkezett is a nevezetes velős csont.

...Mit gondolhatott magában a vendég, amikor a hatalmas csontot meglátta: nem árulta el. De Privát úr ebben a percben megcsalva érezte magát az összes budapesti vendéglősöktől. Íme, ő harminc esztendeje látogatja a korcsmákat, de még ilyen velőscsontozóhoz nem volt szerencséje, míg ennek az igénytelen fráternek, aki nem is látszik budapestinek, nyomban a város legszebb koncát találják fel.

A vendég leoldozta a szalvétáját a nyakáról, és bal kezébe szorította azt.

– Hát, Vendelin barátom, hová lett hát az az asszony?

– Elment, nagyságos uram – felelt a pincér olyan bizalommal, mintha már nagyon régen ismerné a velőscsontos urat.

– Elment? – kérdezte bizonyos meglepetéssel az úriember.

– Szty! – szisszentett a pincér, mintha vonatot akarna utánozni, a levegőbe emelt kezével pattintott, és az ajtóra mutatott.

– Szty! – ismételte a vendég, és megcsóválta a fejét.

De most már éppen itt volt az ideje a velőscsonttal való foglalkozásnak, mert még kihúlna az a sok haszontalan beszédben. A vendég tehát bal kezére csavarta a szalvétát, ebben megmarkolta a csontot, majd felemelte jobb kezét, és kétszer-háromszor egymás után a bal karjára csapott, mire a derék csont kiadta derék tartalmát.

Az ilyen napvilágra került velőt gyorsan szokás elfogyasztani. A vendég dolgozott is a pirított kenyérszeletekkel, a sőtartóval, paprikatartóval, de bármilyen nagy darabokat is vett a szájába, szemét most már állandóan a kopasz kis pincérre függesztette. (Privát úr megállapította magában, hogy a velő meglehetősen nehéz étel, azért adják a korcsmárosok déli időben, hogy az embernek legyen ideje megemészteni. Aki esti étkezéshez fogyaszt velőt, annak múlhatatlanul boszorkánynyomása lesz; míg a velő élvezete délután csak múló bágyadtságot okoz.)

A kis pincér beszélt, amíg a vendég a kenyérszeleteket gyömöszölte magába.

– Kérem, én a Kaszinóban voltam pincér fiatal koromban; ott tanultam meg, hogy a ruhámat mindennap vasaltatni kell, tiszta inget kell hordanom, borotválkozni kell. Igen, a Szemere, a Péchy, az Üchtritz voltak a vendégeim, és én mindig tudtam, hogy melyik lóval akarnak nyerni az urak. A zsokék odakünn várakoztak az előszobában, a trénerok a folyosón ültek. Ott folyt a tippelés néha éjfélig is, és mi, pincérek, tegeződünk a zsokékkal. A Carlake-nak suttuyomban mindig whiskyt szódavízzel adtunk, mert idegent nem szabad kiszolgálni a Kaszinóban. Hyams a nagy öves szivarokat szerette, csak valódi havannát szívott mindig. Ritkán mehettem ki a lóversenyre, de azért ismertem minden lovat. A félszemű Horner bukméker, aki gyakran jött a Kaszinóba, hogy pénzt vigyen el az uraktól, vagy pénzt hozzon az uraknak, akárhányszor meglátott, mindig megszólított: „Nos, Vendelin, kérdezte németül, melyik ló fog holnap nyerni?” És én megmondtam a félszemű Hornernak a nyerő lovakat, amint ott az urak beszélgetéséből kihallgattam; és Horner gyakran megajándékozott egy-két rózsaszínű cédulával, előrefogadásokkal. Ezek a cédulák mindig késő őszre, a St. Leger napjára voltak kiállítva, és én persze

sohase nyertem...

– Milyen sültet lehetne enni? – kérdezte most a vendég, és a félretett étlapot kezébe vette. – Hm, látom, hogy kacsapecsenye van! De hát azt eleget eszem otthon...

– Igen, kacska vörös káposztával – ismételte szórakozottan a kis pincér.

A vendég egy pillantást vetett a fogpiszkálótartóra, aztán megvetéssel tolta el magától. Vékony, modern fogpiszkálók voltak abban. A mellénye felső zsebébe nyúlt, és onnan egy hatalmas, keményfából való fogpiszkálót vont elő. És nagyszerű fogai közé dőfte, amely fogak elegendők volnának egy szép címeres fehér ökor elfogyasztásához. A vendég a fogpiszkálón át beszélt: – Tudja, Vendelin fiam, amikor én Pestre jövök, rendszerint valami vadat szeretek ebédelni, mert otthon a mi falusi szakácsnőink nem tudják úgy elkészíteni a vadat, mint ezek a pesti férfiszakácsok. A régi Lippert-féle vendéglőben készítették legjobban a vadpecsenyét, az öreg Lippert maga is nagy vadász volt, főlövészmeister volt a budai lövészegyletben. Én ezt tudtam, és odajártam nyulat enni.

A kis pincér tanakodva nézte a vendéggel együtt az étlapot. A vendég a mutatóujjával, mint az iskolás gyerekek, kísérté az étlap mondanivalóit.

– Látom, itt van fácán gesztenyével. Csak az a kérdés, hogy milyen gesztenyével van töltve: olasz gesztenyével vagy magyarral?

– Fácán gesztenyével – ismételte a kis pincér.

– Nohát, ha nincs valamely különösebb hibája annak a madárnak, akkor jöhet – döntött végre a vendég, és az étlapot félretette, mint egy kiolvasott könyvet.

Várakozás közben most már nem a falakat nézte, hanem az asztalterítőt, amelyen talált lefricskázni való kenyérmorzsákat. Majd fejcsóválva szemügyre vett egy paradicsomfoltot, amelyet valamely régebbi vendég hagyott hátra. Elővett egy kést, és próbálta levakarni a foltot, de ez nem nagyon sikerült.

– Itt van a fácán – jelentette a kis pincér, amikor a párolgó tállal megjelent. – Hoztam mellé burgonyapírét és kovászos uborkát.

A vendég mindegyik kezébe evőeszközt vett, amint hátradőlve várta a fácán megjelenését:

– De nem addig van az, Vendelin barátom: hol maradnak a különböző mustárok? Én például nagyon szeretem a csípős házimustárt, amelyet jó gazdasszonyok otthon maguk készítenek, de nem vetem meg a francia mustárt sem. Az angol mustár pedig a kedvencem. Elő a mustárokkal, Vendelin barátom, de ne legyen beszáradva az üveg – tette hozzá nyomatékosan a vendég, és a fácánnak a mellét vette elő.

(Privát úr a szomszédos asztalnál most már bőven elgondolkozhatott azokról az erdőségekről, amelyekben fiatal korában megfordult, ahol a fácán tanyázik. Milyen nagy lármát csap ez a madár, amikor fészkel, milyen lobogós, ügyetlen szárnyalással repül az ellenszélnek, mintha egy asszonyszemély szoknyái közé fújna a szél... Ezekben az erdőkben, ahol a fácán szeret lakni, a kidőlt fák tovább lombosodnak, mint a holt embernek nőnek a körmei; a kökénybokrok édesdeden kékülnek bele az őszi szemhatárba, és a völgyben, a vízben a szarvas büszkén számlálgatja szarvait. Vadászok csörtetnek át az erdőn, amikor a Nyilas hava komorrá teszi otthon ülésüket; kutyák ostromolják az erdei tisztások csendjét, és a puskadurranásból meg lehet állapítani, hogy dolgoznak-e az orvvadászok a területen.)

Vendelin megérkezett az összes mustárokkal, amelyek a szolid, polgári vendéglőben feltalálhatók voltak. Aztán Vendelin így beszélt:

– Némelyek vad csipkebogyóból készült ízzel is szeretik a fácánt, mint például Wiener-Waldau lovag, akit ugyancsak én szolgáltam ki a Kaszinóban. Olyan piros ember, mint a tengeri rák vagy ősziidőben az urak frakkja. Sohasem küldött vissza semmiféle ételt, megette, és másikat rendelt. A legjobb tipszter volt Bécstől Budapestig, és az urak szívesen barátkoztak vele. A jobb kezén a gyűrűsujja görbe volt, azt szokta mondani, hogy egy vadleány törte ki, mikor már másképpen nem szabadulhatott... Egyszer azt mondja nekem Wiener-Waldau: – Vendelinkém, én magát szerencsés emberré akarom tenni, fogadja meg Festetich hercegnek a lovát, a Patience-ot minden alkalommal, amikor az futni fog. – Én azt gondoltam magamban, hogy majd egyszer-kétszer megjátssom a herceg úr lovát, aztán agyó, Patience,

van még más versenyló is Pesten. Igen ám, de a csonka lovag nem hagyott békében. Mikor elébe tettem a menükártyát, amikor a szakácstól a legjobb falatokat veszekedtem ki részére, amikor megállottam a háta mögött, hogy a magam egyéni nézeteit is elmondjam a lóversenyről, amelyhez mindig nagy hallgatóságom volt a Turf kávéházban, ahová hajnalonkint mi, pincérek jártunk, a lovag csak intett a kacska ujjával: „Csak Patience! Ezen fognak tönkremenni a bukmékerék!” Kénytelen voltam tehát a lovagra hallgatni, és pénzecském napról napra szaporodott; már kölcsönöket is tudtam adni pincértársaimnak. Patience akárhányszor futott, mindig nyert.

...Úgy látszik azonban, hogy a vendég nem volt valami nagy barátja a lóversenyzésnek, mert a kis pincér előadása alatt egyszer sem vonta el szorgos figyelmét sem a fácántól, sem a különböző mustároktól, de még a kovászos uborkától sem, amelyet olyan ropogtatva rágott, hogy a szemközt ülő Privát úrnak téli utazások jutottak eszébe, amikor a frissen esett havat elkapja az erős fagy, és a vasalt szán csikorogva repül tova az országúton téli szőrű lovak lombos farkai mögött. A fácán szárnyát a fogai közé kapta, és a csontocskáknak olyan odaadást szentelt, amilyent ez a szép, vadon élő madár valóban megérdemelt, mielőtt az orvvadászok a pesti piacra hozták volna őt. Mindegyik csontocskának megvolt a maga külön zamata, mintha azok az erdők, tájak lehelték volna beléjük az illatukat, amerre a fácán valaha röpködött. Ah, büszke lehet ez a madár, hogy ilyen megértő fogyasztóra talált, nem pedig valamely kényes dámára, aki villával és késsel szedegeti le a csontokról a húscskákat.

– Patience! – mondta csurgós szájjal a vendég. – Ismerős név.

– Hát még, ha ismerte volna, nagyságos uram – mondá a kis pincér a különböző mustárokat rakosgatva a vendég előtt. – Mert nemcsak a lovat hívták így, hanem egy leányt is, a pályafelügyelő leányát, aki odakint lakott kis házikóban a régi lóversenytéren, és már tizenöt éves korában felügyelőlőjűk volt azoknak az asszonyoknak, akik a pályáról a füveket kikapálják, valamint a pályát felseprik, és azt egyengetik, hogy a lovacsák botlás nélkül futkározhassanak rajta. A pályafelügyelő leánya volt, és a csodakanca tiszteletére Patience-nak hívták őt az istállókban a lovászok. Képzelteri, nagyságos uram, hogy tudott valamit ez a leány, legalázatosabb szolgálatára.

– Hm – mondta most röviden a vendég. – Ezzel a fácánnal elkészültünk volna, isten nyugosztalja: derék madár volt.

A vendég megint kezébe vette az étlapot, és hirtelen felkiáltott.

– A teremtésit, csaknem elfelejtettem, hogy tulajdonképpen miért is jöttem Pestre! Finom főtt marhahúst szeretnék enni, mert az nálunk faluhelyen nem kapható. Minden héten egyszer vág a mészáros, akkor is csak valami vén, kimustrált teremtést, amelynek húsa szívós, kemény, az ereje semmi, az ember megunja az életét, amíg megeszi. Mondja, Vendelin fiam, volna odakünn a konyhán egy kis darab csontos vagy csont nélküli marhahús? Nem bánom, ha bordás is, de a gerincet jobban szeretem. De legnagyobb öröömre volna az a színhús, amelyet Pesten táfelpitznek neveznek. Tudja, ezt enném én paradicsommártással, fiatal hagymával, melyet minden jobb vendéglőben természetesen a pincében. Ha a vendéglős ad magára valamit, van fiatal hagymája.

A kis pincér egy darabig tanakodva állott:

– A szárnyas után? – kérdezte.

– Eh, mit bánom én a maguk étkezési rendjét! Ki vagyok én, hogy nekem maguk előírják, hogy mit egyek? – kiáltott fel váratlan szilajsággal a vendég. – Azért jöttem Pestre, hogy jó marhahúst egyek, csak a sok haszontalan beszélgetésben elfelejtettem.

A kis pincér legyintett a szalvétájával, mintha valamely rossz gondolatot űzne el, valami szomorúságot, amely a szívére készült telepedni. De elsietett a konyha felé, ahonnan a szakács kiabálása hallatszott, amely mindig jó jel egy vendéglőben. Eközben a másállapotos konyhalány bejött, s a köténye alatt magas poharat hozott, amelyben bort vitt ki a szakács lecsillapítására. A vendég a mezítlás konyhalány megtekintésével volt elfoglalva, amíg az újonnan rendelt porció megérkezett.

Szép darab csontos hús volt! A szélén bőségesen maradt zsiradék, amely téli időben legjobban melegíti az embert. Jó konc volt, amelynek igazában valamely messzi fogadóban örülne az ember a hosszú téli utazás után. Ez a konc egymagában elegendő lett volna ahhoz, hogy másnap köménymagos levest kívánjon reggelire a vendég.

– Úgy látom, bécsi hús! – mondá a vendég, mikor késével egy darabot óvatosan lenyisszantott a húscsomagból, hogy fele a falatnak zsiradék, másik fele hús legyen. A villájára tűzött falatot lehintette sóval, majd megcsónakáztatta a paradicsommártásban. A falatot aztán komolyan szájába vette, utána egy késhegynyi krumplit, és nem vágta meg a száját, amikor a kést bevette. Ezután ama tányérhoz nyúlt, amelyen zöld szárú hagymák hófehéren virágoztak, és a hagymát, miután annak fejét a sőtartóba beleütötte: metszőfogaival nyakon harapta. (Hej, most jutott csak eszébe Privát úrnak mindenféle emlék a régi étkezések történetéből! Így, piros terítékes, vidéki verandák, ahonnan látszik a hosszú kuglizó, amelynek dobja mellett már ott áll a kugliálogató mezítlábas gyerek, de a kuglizók még maguk a verandán ülnek, vajat, túrót, szafaládét, hagymát esznek, és karcolva öntenek rá őszpiros színű sillerborokat. Adóhivatalnokok és a vízszabályozó társulat tisztviselői feledik napközi bajaikat a régi Gondúzóben; nagy bajuszú vendéglős jár az asztalok között, és a szürke szakállas adóellenőrnek igyekszik kedvében járni. Ilyen dolgok jutottak Privát úr eszébe, amíg a hagyma roppant a vendég fogai alatt, és szemmel láthatólag verejtékezett a feje búbja, amely egyébként már kopaszodott.)

A kis pincér pedig szalvétáját hátul lelógatva két összekulcsolt kezével, mint valami farkot, így folytatta elbeszélését:

– Wiener-Waldau lovag, miután különösen kedvelt, egyszer megengedte, hogy délelőtt felüljek a fiákerének a bakjára, midőn a pályára ment, hogy a galopp-próbákat megszemlélje. Bizony ez a lovag már hajnalban is felkelt, ha valami érdemes megszemlélnivaló volt a versenypályán! Néha azonban a Kaszinóból ment ki a pályára... És a lovag azt kérdezte tőlem, hogy nem volna-e kedvem Patience-ot, a pályafelügyelő lányát feleségül venni. Elmondta, hogy gond nélküli ember volnék egész életemben, mert mindig a legjobb információim volnának a pályán történt eseményekről, azonkívül ő maga is a legjobb tippelket szolgált. A leánynak férj kell, mert az urak megígérték neki, hogy férjhez adják. Mit csinál, kérem, nagyságos uram, egy ilyen szenvedélyes lóversenyjátékos, mint amilyen én vagyok? Felcsaptam, és elvettem a pályafelügyelő leányát, pedig Patience-nak nem a legjobb híre volt. Hallottuk azt mi eleget az uraktól a Kaszinóban.

A vendég most már figyelni kezdett, mert elérkezett ahhoz az időponthoz, amikor a csontról már csak annak többszöri megforgatása után lehetett egy-egy falatot leszedni.

– Elvettem Patience-ot – és ezzel felakasztottam magam. A feleségem nyomban úri dáma akart lenni, kávéházba járt, a grófok inasai lettek a barátai, és a barátnői a grófok szobalányai. Harisnyákat loptak neki az úrnőiktől, és megtanították az arcfestésre. – Rongyos pincér! – mondta nekem, amikor hazamentem hajnalban. És a pénzecském lassan elúszott. Nem kaptam én többé tippet senkitől, mióta Patience-ot elvettem. A lovag más pincérral szolgáltatta ki magát, a zsokek és más istállóemberek szoba sem állottak velem, miután Patience többé nem volt pályafelügyelő, hanem egy szegény alkalmazott felesége. És nagyon szerettem őt. Elveszítettem állásomat a Kaszinóban, mire a feleségem megszökött tőlem, elment kasszíróné Debrecenbe.

A vendég letette a kést és a villát.

– Most már meginnék egy fél liter jó bort – mondta, de már nem a régi jókedvvel. Hosszasan, borúsán nézett a pincér után, amíg az szolgálatkészén a megrendelt borért sietett. A vendég elgondolkozva öntött egy pohárral, és csettintett ugyan az ital után, de csak megszokásból.

– Hát ez a Pasziánsz kasszíroslány lett Debrecenben? – kérdezte hirtelen.

– Az, kérem. Onnan indította meg a válópört, amikor egy bolond falusi megkérte a kezét.

A vendég a fogpiszkálót, mint egy dárdát szegezte most a kis pincér felé, és rekedten így szólt:

– Az a bolond falusi úr én voltam!

A kis pincér megint legyintett a szalvétájával, mintha valami rossz álmot hajtana el.

– Igen, én voltam Pasziánsz második férje – ismételte a vendég, és most már csak a régi megszokásból sepergette az asztalt maga előtt.

– Nem tetszik téisztát? – kérdezte most a kis pincér, és a szeme olyan veres lett, mint a házinyúlé.

A vendég is erőt vett magán, elővette az étlapot, nézte, de nem látta, amíg zavarából a kis pincér kisegítette.

– Hozok túrós csuszát – mondta, és gyorsan elment.

A vendég a levegőbe nézett, mintha még mindig ott állna a kis pincér előtte. Gyorsan felhajtott még egy pohár bort, és krákogott utána.

– Ez a csusza nem valami nagyon sikerült – mondá a vendég, mikor néhány falatot evett, anélkül hogy annak ízét érezte volna.

A pincér most már közvetlen az asztal elé állott, és kezével gesztikulálva kérdezte: – Magát is otthagytá Patience? Megint elszökött? Hol van?

A vendég mentegetődzve felelt:

– Én úri dámát akartam belőle nevelni, mert az ilyen magam formájú falusi embernek szüksége van arra, hogy a sok szolgáló, parasztlány között legyen egy úriasszony is. De Pasziánsz csak addig volt úri dáma, amíg ott ült az ezüsttükros trónuson, a Betyár kávéházban. Amikor falura mentünk, Pasziánsz utolsóbb lett bármelyik szolgálónál. Mindig a lóistálló körül ténfergett, a padlásra járt, mikor a kocsisok szénát hánytak, szolgálégyenyekkel adta össze magát, kitört belőle a jó, hamisítatlan parasztvér. A fonóban szeretett ülni parasztaasszonyokkal, mosni szeretett a kútnál, fejszét fogott rám, amikor megvertem... Szent Mihálykor elküldtem egyik béresemet, azzal ment el Pasziánsz is szolgálatot keresni. Azt mondta, becsületes asszony akar lenni.

A vendégnek meglehetősen fáradságába került ez a hosszú beszéd, miután a túrós csusza amúgy sem ízlett neki:

– Hát béresné lett Patience? – kérdezte ismét a kis pincér, és a két kis jelentéktelen szeme fellobogott a régi emlékektől.

– Ne törődjön vele – csillapította a vendég. – Én is búsulok utána, de bizony az étvágyam nem adom érte.

– Én elzülöttem miatta – felelt a kis pincér. – Látja, hogy milyen ősz és kopasz vagyok. A fogaim csak úgy lógnak a szájamban. A falnak esek mindig, amikor hazamegyek, és az ágy alatt ébredek fel. Néha beverek a kezemmel egy ablakot, anélkül hogy tudnám, hogy miért. Éjszaka munka után kóborolok az utcán, mert attól félek, hogy otthon felakasztom magam...

– Nono – felelt csillapítólag a vendég. – Én se merek otthon töltött fegyvert tartani. Fertelmesen hosszúak azok a falusi éjszakák.

A kis pincér most már a szék keresztfájára helyezte a lábát, amint beszélt:

– Elvesztettem miatta a pártfogóimat, a nagyurakat, akik megsegítettek a lóversenyen, nincs egy zsokéismerősöm, a bukméker tán szóba se állna velem, ha meglátna. Játszom most is, de sohase nyerek. Mindezt Patience okozta. Ő, az Isten áldja meg, ahol van.

– Én is minden héten Pestre jövök, mert úriasszonyokat kell látnom, akik éppen olyan előkelőek, mint Pasziánsz volt ott a kávéházi trónusban.

A kis pincér az asztalt seperte a szalvétájával.

– Az anyámmal összevesztem Patience miatt. De a sógorommal is, aki vendéglős Budán. Budai vendéglős. Nem parancsol még bort?

– Hozzon még egy üveggel! – felelt a vendég, és borús elgondolkozással hátradőlt székén, mintha csalódott volna az ebédben.

...Privát úr, aki egész idő alatt szemben ült, mint egy ugrásra készülő vad, most már eleget látott és hallott, hogy megfelelő életundort szedjen fel magába. Emberfeletti boldogsággal felemelkedett, és így szólott a szomszéd asztalhoz, ahol a kis pincér éppen bort töltött a felesége második urának:

– Én tudnék csak Patience-ról beszélni maguknak, mert még leánykorából ismertem! Isten veletek, ti boldog Vendelinek.

Persze nem volt igaz, amit Privát úr mondott, mert dehogyis ösmerte leány korában Patience-ot, de valamivel meg kellett keseríteni ezeket a férfiakat, akik még enni tudtak, és örvendeni tudtak egy méltatlan nő emlékének.

1926

Karinthy Frigyes: Röntgenország

Költőietlen, száraz, tudákos szó – mégsem tudok hirtelenében más jelzőt találni annak a csodálatos meseországnak a meghatározására, ahol álomban jártam a minap.

Úgy volt az álom, mint egy rendes utazás – vasúton érkeztem meg, útlevéllal, vízummal, ahogy illik. Az első furcsaság a vámvizsgálatnál lepott meg – bejött egy anyaszült meztelen ember a szakaszba, fején szolgálati sapkával. Meghökkenve néztem körül, de útitársaim nem csodálkoztak. A vámtiszt udvariasan meghajolt, gyors pillantással végigfuttatta tekintetét a padsorokon. Aztán egyenesen hozzám lépett.

– Az a cigarettatárca vám alá esik – mondta udvariasan.

– Melyik cigarettatárca? – csodálkoztam.

– A mellényének a belső zsebében, jobbról.

Ijedten kaptam oda, aztán gyanakodva megint körülnéztem: ugyan ki árulhatott el?

– Tessék a revolvert is kivenni a hátsó nadrágzsebéből – folytatta a vámtiszt –, az itt marad, fegyvert nem lehet bevinni az országba.

Engedelmeskedtem, elhűlve, megszégyenülve. Egyik útitársam, látva zavaromat, megsajnálott és ajánlkozott, hogy bekalauzol a városba, látja, mennyire újonc vagyok itt. Ő már többször járt Röntgenországban, kiismeri magát.

Jó is volt, hogy volt valaki, akibe belekapaszzkodhattam – az első pillanatokban okvetlenül orra buktam volna ámulatomban. Az utcákon, tekintettel a nyári hőségre, meztelen férfiak és nők siettek – csak néhány fázósabb öreg burkolódzott könnyű burnuszba.

Eleinte szemérmesen kapkodtam a fejem, de látván, hogy senki nem szégyelli magát miattam, megnyugtattam magam, hogy afféle vademberek közé kerültem, mint a busmanok vagy új-zélandiak: fölösleges minden illedelmes pirulás, a meztelenség ez alacsony fokon álló civilizáció vidékén éppoly természetes dolog, mint nálunk a szmoking vagy báli belépő.

Biztonságom azonban nem sokáig tartott. Vezetőm, úgy látszik, ismerősével találkozott – szakállas, szelíd tekintetű úrral, aki barátságosan szorongatta vezetőm kezét, aztán hirtelen felém fordult.

– Bradula, egyetemi orvostanár vagyok – mutatkozott be. – Nagyon örülök, hogy megismerhettem.

– Van szerencsém – dadogtam.

– Régen ismerik egymást? – tette hozzá a tanár úr elfogulatlanul. Aztán barátom néhány elstutogott

felvilágosító szava után nyájasan folytatta, csevegő hangon:

– Ah, úgy, idegen? Remélem, jól fogja magát érezni nálunk. Éghajlatunk remek, s tekintettel uraságodnak balról kissé belapult jobb tüdőszárnyára, még gyógyhelynek is tekinthető. Egyébként igazán nem szorult ránk, mint örömmel látom – ha valakinek ilyen pompás színben van a veséje, Grönlandban is kibírja. Csak vizet ne igyék sokat – erősen rádiumos a vizünk: kár volna ezért a szép nagy májért, ha meglobosodna. A vakbelét ki vette ki? Pompás munka!

A világ forgott velem.

– Hültl Hümér... – dadogtam.

– Csókolom az agytáját, nagyságos asszonyom – csapott el mellettem egy magas, szőke, cvikkeres úr az utca túlsó oldala felé integetve.

– Jó napot, Feri! - mosolygott vissza napernyője alól egy kedves, gödrös arcú asszonyka. – Merre jár? Miért nem volt ott tegnap a bridge-partinál? Mi az, mi van a bárzsinggyűrűjével, miért olyan piros? Már megint ittak?

– Ó, dehogy, nagyságos asszonyom! szolidan lefeküdtünk!

– A szemembe füllent?... Hiszen a reggeli kiflijét már majdnem megemészttette, és még mindig látni rajta a pezsgőfoltokat...

Ez az utolsó mondat volt az, amitől most végre világosság gyúlt bennem – mintegy villámcsapásra, egyszerre megértettem, hogy micsoda különös és csodálatos országba kerültem. Most már nyilvánvaló volt, hogy az emberek meztelensége itt korántsem alacsony kultúra, még kevésbé szemérmertlenség jele – egyszerűen fölösleges a ruha ebben az országban, mert az emberek itt teljesen keresztüllátnak egymáson úgyis, mint az üvegen vagy még inkább valami finom, vörös folyadékkal telt palackon, amiben mint különböző színű, átlátszó tárgyak lebegnek legbelsőbb szerveink, csontvázunk, vesénk, beleink, szívünk.

Csaknem ugyanakkor, hogy erre ráeszméltem, határtalan lelkesedés és öröm töltött el. Mit Röntgenország – gondoltam magamban –, ez az Igazság országa, a Valóság Megismerésének országa, ahol a tisztán látó bölcsesség lakik! ahol leomlottak a hazug külszín festett kulisszái, s valódi mivoltában áll embertársa előtt az Ember – a Tiszta Ész, a kanti Kategorikus Imperativus világa ez, mely lerázta magáról a hitvány mázat, amit ostoba illúziók kancsal tekintete hazudott rá a mi nyomorult életünkre. Itt nem csaphatja be csinált mosollyal, piszkos festékekkel, megtévesztő látszattal egyik ember a másikat – itt nincs szükség szépítő hazugságra –, mert minden szépség szürkévé és jelentéktelenné válik minden szépségek kútforrása és célja: az Igazság vakító napfénye mellett!

Itt ismerik az Igazságot, itt megtudhatom végre magam is, amire tudatra ébredésem óta gyötrődve törekszem – kihez forduljak, hová menjek? mert rögtön, azonnal meg kell tudnom, elég soká vártam rá!

„A könyvtár! – villant eszembe. – Röntgenország könyvtára, minden Bölcsesség kútforrása – azonnal odamegyek.”

Vezetőm kalauzolója mellett néhány perc múlva bent ültem a hatalmas épület olvasótermében. Türelmetlenül csaptam fel a katalógust – mindegy, akárki könyve, akármiről, csak tanulhatok belőle.

Találomra egy Abradabra nevű költő leghatalmasabb művét kértem ki – a katalógus szerint Röntgenország legnagyobb büszkeségének könyvét, akit kortársai és az utókor Goethe és Dante fölé helyeztek.

A gyönyörűen kiállított kötet versekkel volt tele. Annál jobb – gondoltam –, itt végre megkapom azt a profétai kinyilatkoztatást, amit a költőtől vár szomjasan szívünk és értelmünk – a költőtől, akinek nem kell Arany János tanácsa, hogy „költő, hazudj”, mert nem a látszatot, hanem a lényegét látja.

A kinyitott könyv jobb oldalán formás kis vers kötötte le figyelmemet. Egy Lália nevű hölgyről szólt a vers, akihez a költő, mint a végén kiderül, csókért rimáncodik – s hogy kérését támogassa, leírja a nőt és azokat a testi bájokat, amik a költő szívét, mint ahogy írja, „megzavarták és elbűvölték”. „Mert szebb a te májad a feslő rózsabimbónál – írja a költő –, és vastagbeled halványsárga kanyarulatáért odaadnám

az egész világot... Ó, ha én rózsaszínű mandulád érinthetném – ó, ha rekeszizmodra hajthatnám fejem –, mert minden asszonyok között a hasnyálmirigyed nedves csillogása csillog az én vágyam éjszakájában, mint odafönt az Alcione, ha felkel a Hold.”

Földhöz csaptam a könyvet, és undorral felébredtem.

Petőfi Sándor: Úti levelek Kerényi Frigyeshez I.

– 1-5. levél –

1. levél

Pest, május 9. 1847.

Kedves barátom, levelet kapsz s illetőleg leveleket fogsz kapni tőlem, s azon egyszerű okból, mert nem ígértem, hogy írni fogok neked. Csak az ne várjon tőlem levelet, kinek ezt megígérem, mert bizonyos lehet benne, hogy oly hiába fogja várni, mint a cinkotai bakter az angol koronát. Írni valóm, úgy hiszem, lesz elég, mert utazni fogok; érdekesen írom-e le majd utamat vagy nem? ez más kérdés, vagyis ez a kérdés. Iparkodni fogok legalább, hogy anélkül is unalmas falusi magányodat leveleimmel még unalmasabbá ne tegyem. Nagyon jól tudom én azt, oh barátom, hogy a világon minden unalmas dolog unalmas, de legunalmasabb az unalmas levél.

A napokban indulok Szatmár felé, hol egy pár ölelő kar s talán egypár ólmosbot vár. Amint hallom, dühödnek az illetők „Nagy-Károlyban” című versemért; nagyon sajnálom, de kimondhatatlanul örülök rajta, mert hisz épen az volt a szándékom, hogy oldalba verjem őket, amint érdemlik... megvallom, jobb szerettem volna főbeverni, de az üres hordó szörnyen kong, s én nem akartam nagy zajt ütni. Különben fenyegetőző ólmosbotjaiktól korántsem reszketek úgy, mint ha amaz ölelő karokra gondolok. „Oh szerelem, lelkem szép üdvessége!...”

Olvastad, mit ír felőled a Szépirodalmi Szemle? ha eddig nem olvastad, ezután se bánts; nem érdemes rá, hogy véredet rontsd vele. Vagy olvasd el bátran! nem hiszem, hogy olyan ostobaság egy pillanatra is fölháborítana. Kategorice kimondja rólad, hogy nem vagy költő, s ilyet merni mondani felőled a legősvilágibb ostobaság vagy malícia: amazt megbocsátom, emezt megvetéssel elhallgatom, hanem azon állítás egyszersmind szemtelenség is, s ezt meg nem bocsátom senkinek és el nem tűröm senkitől... a Honderút kivéve, ez már oly nagyban úzi azt a mesterséget, hogy az ember benne, mint páratlan ritkaságban, gyönyörködik. Ez a Honderút... de vigye el az ördög a Honderút, mi közöm hozzá? a Szemléhez térek vissza. Igen, a Szemlének felőledi ítélete szemtelenség, mert szerkesztője s egyik-másik dolgozótársa szinte írogattak hajdanában verseket, s bizony-bizony nem állította őket a közvéleménynek egy hangocskája sem oly magasra, hogy rád lefelé mennydöröghessenek. Hanem hiszen hadd üssék a nagy dobot! minél inkább ütök, annál hamarabb lyukad ki. Te pedig, barátom, légy nyugodt, s írd több olyan verseket, mint a „Fanni hagyományainak olvasásakor” vagy a „Ganovszky Pálhoz” vagy számos egyéb; s míg a csócselék azt kiáltja rád, hogy nem vagy költő, addig a múzsa lehajlik hozzád egéből, s homlokodat megcsókolván ezt mondja: „Kedves gyermekem!”

2. levél

Füzes-Abony, május 13. 1847.

Tennap délután vitte szállásomról holmimat a Fejér hajó fogadóba Ignác barátom és illetőleg szolgám. Ignác oly jeles és tiszteletreméltó férfiú, hogy fölségsértési bűnbe esném, ha említetlenül hagynám. Különösen kiemelendő benne, hogy sohasem csal, ha nincs alkalma csalnia, és mindig józan, ha pénze nincs. Egyébiránt hivatalában pontos, és így hasznos polgára a hazának. Az éjet a fogadóban töltém. Ma jó korán föllépett a piros hajnal az égre, s belépett egy piszkos pincér szobámba, tudtomra adni, hogy készüljek. Egy óranegyed múlva föltelepedtem a szekérre. Útitársaim már fönn ültek, s a következők: egy borkereskedő zsidó, egy erdélyi szász kalmár, egy lengyel katonatiszt, s egy tót születésű pápista pap, csinos fiatal hűgával... aminek vallja tisztelendő uram a hölgyet. Nem ütközöm meg benne, mert hisz az közönséges dolog, hogy minden reverendának van valami szép fiatal szoknya rokona. Gyönyörű kompánia! gondolám kedvetlenül, amint végigtekinték útitársaimon, s kivált miután tapasztalám, hogy köztök csak egyetlenegy tud magyarul, s ez az egyetlenegy is épen a pap.

Midőn átrobogtunk az Úri és Hatvani utcán s a Kerepesi úton, még csendes volt Pest, ez óriási méhkas, melyben naponta oly nagy a dongás, hogy tán az ég füle is fáj bele. Üresek, hallgatagok voltak az utcák, és ez rosszul esett nekem. Nem tudom, úgy van-e más vele? de rám nézve nincs kellemetlenebb, mint a temetőben vagy romok közt a lárma s nagy városban a csend. Én kedvelem mind a zajt, mind a némaságot, hanem mind a kettőt a maga helyén. Azok a zárt ajtajú és ablakú házak olyanok, mint a rideg, embergyűlölő szívek, melyek vagy magokba csuktak vagy kirekesztettek minden érzeményt, s ezektől ments meg uram. - Mint mondtam, üres és csendes volt Pest, midőn kijöttünk. Aludt a város és álmodott. Azon gondolkodtam, ki mit álmodhatik, különösen az írók, vagyis azok, kik íróknak tartják magukat. Hazucha kétségkívül azt álmodta, hogy valami Zerffy nevű bécsi suszterpúb megajándékozta egy hajszállal Lessing parókájából, s boldog volt; Petrichevich Horváth Lázár azt álmodta, hogy X. gróf asztalára tányérokat hord, s boldog volt; Császár Ferenc azt álmodta, hogy széna helyett most az egyszer babért eszik, s boldog volt stb. stb. Nem érdemlik ugyan, de isten neki, legyenek boldogok!

Fél óra alatt a Rákoson jártunk, hol hajdan országgyűléseket tartottunk és királyokat *választottunk*. Eszembe jutott a vén Szilágyi Mihály és az ifjú Hunyadi Mátyás, kik ezelőtt négyszáz esztendővel itt jártak, s a tizennégy pengő forint, melyet ezelőtt nyolc évvel itt gyalogoltomban találtam, mikor statisztá voltam a pesti magyar színháznál. Oh Szilágyi, oh Hunyadi, oh tizennégy pengő forint... dicső emlékek!

Mingyárt a Rákos mellett esik Cinkota, hol a híres kántor s egyik nagyapám szendereg az úrban. Egyiket sem ismertem ugyan, hanem azért béke hamvaikra. - Kerepesen túl Gödöllőt értük, hol az a szőke leányka lakik, kihez sok, sok verset írtam. Használtam az alkalmat, míg a gyorssekér elé új lovakat fogtak; leszálltam, s a múlt tarka emlékeitől környezve mentem... a fogadóba, s megreggeliztem.

Már elhagytuk Gyöngyöst, elhagytuk Kápolnát, midőn egyik-másik útitársammal beszédbe kezdtem ereszkedni. Addig hallgattam, mint Szluha az országgyűlésen. Most sem szóltam volna, de amint kiértünk a hevesi rónára, tisztelendő úr el kezdte gyalázni a síkot, mire kötelességemnek tartottam védő szót emelni, még pedig amúgy Petőfi modorában, azaz egész illendő gorombasággal. Nem tehetek róla. Szeretőmet és a franciákat és a túrós tésztát és a rónaságot fülem hallatára ne gyalázza senki. - Ettől kezdve folyvást disputáltunk tisztelendő urammal, kit csakhamar kiismertem, hogy primo roppant magyargyűlölő, secundo roppant arisztokrata, tertio roppant számár. Egyéb szép tulajdonsága nincs. - Késő este értünk ide Abonyba, hol az éjet töltjük. A fogadóban csak két szoba van; az egyiket én, a szász és a lengyel foglaltuk el, a másikat pedig tisztelendő úr, szeretetre méltó hűgával. Jó éjszakát, jó mulatást kívánok!

3. levél

Debrecen, május 14. 1847.

Voltál-e már Debrecenben, barátom? láttad-e e pusztai várost, vagyis e városi pusztaságot? ha porba vagy sárba akarsz fúladni, csak ide jőj, itt legkönnyebben célt érhetsz; de az orrodát jól befogd, mert különben, mielőtt megfúlnál, a guta üt meg a szalonnaszagnak miatta. Mennyi szalonna, mennyi hízott disznó van itt! a szellem mégis oly sovány, hogy csak úgy csörög a bordája, épen mint az idevaló híres talyigáslovaknak. Itt, ha vesznek is könyvet, tán csak azért veszik, hogy bele szalonnát takarjanak. Az 1843/4-iki telet e kövér városban húztam ki éhezve, fázva, betegen egy szegény, de jó öregasszonynál, az isten áldja meg. Ha ő gondomat nem viselte volna, most e levelet a másvilágról írnám hozzád. Olyan elhagyott kis vándorszínész fiú voltam, kire se isten, se ember nem nézett, nem ügyelt. Harmadfél évvel

utóbb ugyanazon színházban, hol akkor senkitől figyelembe nem véve játszottam kis szerepemet, harmadfél évvel utóbb, mondom, amint beléptem a nézők közé, minden szem rajtam függött, s a lelkesedés az égiháború hangján kiáltá: éljen Petőfi Sándor!... Talán ha harmadszor lépek e színházba évek múlva, ismét nem vesznek észre, mint nem vettek először, talán nem lesz, aki tudná, hogy itt engem egykor megéltenezett a közönség. Ilyen a hír: jön és megy. Ilyen a világ; csak azért emeli az embert hirre, hogy legyen kit felednie. S a magyar különösen szeret felejteni... azért nem fog az ő emléke sem fönnmaradni. –

Füzes-Abonytól, hol a múlt éjet töltém, egy nap alatt értünk ide Debrecenbe. Napkeltekor már Poroszlón voltunk, melyet a Tisza különösen kedvel, mert gyakran kilátogat hozzá; nem restelli a nagy utat. Most is ott tisztelkedik. A fogadótól jobbra-balra tengert láttunk, melyben nyakig úsznak a fák, mint valami szerencsétlen hajótörést szenvedők. A víz közepén nyúlik végig, mint a magyar nadrágon a zsinór, az a nevezetes töltés, melynek oly sok ló köszönheti már, hogy e siralomvölgyéből Ábrahám keblébe jutott. Hosszasága egész félórányi ugyan, de jó időben négylovas kocsi – nyolc ökör segítségével – egy nap alatt is megjárja. Száraz időben az a szép tulajdonsága van, hogy odavarázsolja az alföldre a Kárpátok táját, olyan hegyek és völgyek keletkeznek rajta. E tekintetből jónak láttam leszállni a gyorszekérről, s gyalog zarándokolni át a töltésen, hogy a feldőlés ellen biztosítsam magamat, mert én fejemmel szerzem ugyan kenyeremet, de azért nyakamat sem imádom kevésbé, mint fejemet. – A gyorszekérral egy óranegyeddel elébb értem a Tisza hidjához, s ezalatt gyönyörködve néztem jobbra-balra a tájat, mely a kiöntés által hasonlíthat Amerika őserdeihez regényességben. És az az átkozott szabályozás majd mind e regényességnek véget fog vetni; lesz rend és prózaiság. Bizony nem szeretnék mostanában a Tiszának lenni. Szegény Tisza! eddig kénye-kedve szerint kalandozta be a világot, mint valami féktelen szilaj csikó; most pedig zablát vetnek szájába, hámba fogják, s ballaghat majd szépen a kerékvágásban. Így teszi az élet a lángészt filiszterrél!

Átkelve a Tiszán, éri az ember Füredet, s mingyárt ennek szélén az istenben boldogult vagy ördögben boldogtalanult Józsa Gyuri elkezdett s abba hagyott palotáját. Ott álldogál mogorván vakolatlan falaival s ásitó ajtókkal és ablakokkal, mint egy óriási csontváz. Üres termein át tolvajként szalad a szél, s bosszankodó süvöltéssel hagyja ott, hogy nem lelt semmit. Maga Füred is ilyen kietlen, szomorú, rideg... düledező házak, ezek födelén és az udvarokon buja fű és paréj, az emberek sápadtak és szótalankok, az utcák üresek, zajtalanok... hagyjuk el ezt az élő sírboltot, és menjünk, vágassunk kelet felé, nagyszerű látvány következik: a pusztá, a Hortobágy!

Hortobágy, dicső rónaság, te vagy az isten homloka.

Megállok közepeden, s körültekintek oly elragadtatással, melyet nem érez a schweizi az Alpeseken, melyet csak a beduin érez Arábia sivatagjaiban. Milyen szabadon lélekzem, mint tágul keblem!

Mennyivel hosszabb utat tesz itt a nap, mint máshol! Megmérhetetlen a láthatár, s olyan, mint egy kerek asztal, leborítva az ég világoskék üvegharangjával, melyet egy felhőcske sem homályosít. Gyönyörű tavaszi nap van.

Az útfélen itt-ott egy-egy pacsirta emelkedik fölfelé dalán, mint fonalán a pók.

Néhány lépésnyire az úttól csillog egy kis tó, szélén sötétzöld káka és világoszöld sás; mellette bíbickek nyargalásznak búbos fejeikkel, s a tó közepén nagyokat lép hosszú, piros lábaival a melankolikus gólya.

Egy dűlőföldnyire legel a gulya; hosszú botjára támaszkodva áll mögötte a gulyás, és megemeli előttünk kalapját, nem szolgáltságból, mint a felföldi német és tót, hanem emberségből, mint magyarhoz illik.

Mik azok a T alakúak ott a távolban? azok elszórt gémes kutak, de oly messze vannak már, hogy karcsú ostorfáik nem látszanak.

Amott a látkör peremén a hortobágyi csárda, de nem a földön, hanem az égen... oda emelte föl a délibáb. A csárda mellett a ménes, szinte a levegőben, mintha egy elfáradt darucsoport szállana. Kedves délibáb! úgy tartja ölében a tárgyakat, mint gyermekeit az anya.

Némán merengve ül az ősnýugalom e térségen, mint tűzhelye mellett karszékében a százéves aggastyán, ki az élet zajos napjait zajtalan szívvel gondolja át.

Mily egyszerű a pusztá és mégis mily fönséges! de lehet-e fönséges, ami nem egyszerű? --

Fél napnál tovább tart az út a Hortobágyon keresztül, s én, noha már sokszor jártam erre, nem győztem kibámulni magamat. Égő arccal, ragyogó szemekkel, hullámzó kebellem néztem köröskörül, s útitársaim azon gyönyörködtek, hogy én annyira gyönyörködöm, s a tisztelendő úr húga azt az észrevételt tette, hogy boldog lesz egykor feleségem, ha úgy fogom szeretni, mint a pusztát szeretem. Eszerint nagyon boldog lesz az én Juliskám, mert én őt még a pusztánál is sokkal jobban szeretem, sokkal, sokkal! –

Estefelé értünk Debrecenbe. A temető mellett jöttünk el, hol Csokonai pihen. Hamuszín fátyolként lebegett az alkonyat köde a költő fekete vas-szobrán; szemeim odatapadtak, és mélyen gondolkodtam arról, ha majd más utazó fog így gondolkodni az én sírom mellett!

4. levél

Nagy-Károly, május 15. 1847.

Oh barátom, még nem volt ilyen hosszú napom, mint a mai, mióta a Meghasonlott kedély-t olvastam. Irtóztató unalmas ez a Debrecen és Nagy-Károly közötti út. Homok és homok. Se hegy, se róna; se ló, se szamar, hanem valóságos öszvér-vidék, ami legkomiszabb. És ez reggeltől estig tart. Ugy nyúltak előre-hátra az órák, mint a rétestészta, s ha egyet nagynehezen leráztam nyakamról, a másik mingyárt ott termett prédikáció-pofájával, s egyik jobban untatott, mint a másik.

Végre ami felől már kétségbe kezdtem esni csakugyan beértem Nagy-Károlyba. Kietlen prózai város, azonfelül még itt tavaly a nemeskeblű konzervatív párt kortesek által agyon is akart veretni, s mindezeknek dacára gyönyörrel vagyok benne, mert itt ismertem meg Juliskámot, a világ legdicsőbb leányát. Talán minden szerelmes ezt tartja kedveséről, de akárki merné azt előttem állítani a magáéről, azt mondanám neki szembe: hazudsz, akkorát, mint Falstaff!... Barátom, leírnám őt neked, de a nap közepébe kellene mártani tollamat, hogy egész fényében és forróságában leírhasam lelkét!

Amott a fogadóval átellenben a kert és benne a fák, melyek alatt először láttam őt, tavaly, szeptember 8-kán, délutáni 6 és 7 óra között. Ez időtől számítom életemet, a világ lételét... azelőtt nem voltam én, nem volt a világ, semmi sem volt; akkor lett a nagy semmiségben a világok milliója és szívemben a szerelem... mindezt Juliskámnak egy pillantása teremté. Édes elandalodással nézek át ama kert fáira, és áldást mondok rájuk, még arra is, aki őket ültette. – Már közel az éjféli, és az álom még messze van tőlem. Hogy is tudna az alunni, ki holnap meglátja a leányt, kit szeret, ki által szerettetik, s kit fél év óta nem látott? Milyen fél év volt ez! hánykódtak-e ezalatt a tengerek annyit, mint az én lelkem?

Szeretnék neked, barátom, sokat, hosszan beszélni szerelmemről, de minthogy e leveleket ki fogom adni, hallgatok róla. A közönséget nemigen érdeklik a szerelmi történetek, csak ha regényben olvassák... aztán meg nem is érdemli minden ember, hogy az én szerelmem történetét megtudja. Isten veled!

5. levél

Nagy-Bánya, május 25. 1847.

Honnan is vetted utolsó leveletemet, barátom? Nagy-Károlyból, ha jól emlékezem. Ah, olyan zavart fejem. Nem csoda. Az események, mint tüzes patkójú paripák nyargalnak át rajtam; lelkem ég és vérzik, mint akit száz gyilokkal döfnek át, s aztán a tűzokádó torkába vetik. Élet-halál harcát küzdöm jövődöm boldogságaért, kedvesemért...

Most jut eszembe, hogy utazásomat kell írnom s nem szerelmemet. Bocsánat. Visszatérek hát az utazáshoz, s ígérem, hogy ezután tárgyamnál maradok matematikai pontossággal... ha csak lehetséges.

Nagy-Károlyból Erdődre jöttem, hol kedvesem lakik... hó, pardon! már megint ott vagyok, hol nem kellene lennem. No de többet nem mondok róla, csak hogy Erdődön lakik. Erdőd falunak vagy városnak tökéletesen oly rendes, mint szobának az én szobám... most már képzelheted, mily rendes. Nevezetessége nincs, kivevén kedvesemet (már megint itt van! bizony isten, nem akartam), tehát kivevén kedvesemet és a várat, melyben ő lakik. Még csaknem egészen ép vár, körülbelül a XV. századból, nemigen nagy dombon, két kicsiny és két nagy toronnyal, honnét éjszakra ellátszanak Szatmár-Németi templomai. Hajdan Rákóczi bírta e várat; mostani birtokosa... nem, ennek nevét nem írrom le!

Néhány napi mulatás után (hanem ilyen mulatást nem kívánok még izének se!) Erdődről Nagybánya felé indultam. Pünkösöd első napját Zelestyén töltöttem, az üveghutában, mit még sohasem láttam, s így rám nézve igen érdekes volt. Láttál-e már üveget fűjni? barátom, azoknak az embereknek ez olyan könnyen megy, mint nekem a versírás; az ördög gondolta volna. Azt tudtam, hogy minden üvegnél egy-egy tüdő szakad meg, hát pedig dehogy. A vidék gyönyörű; regényes, erdős völgy Erdély tőszomszédságában. Különösen gyönyörködtem este, midőn minden sötét volt, csak a hutából világított rám a pokoli tűz. Körös-körül a roppant sötétség s középpütt ez a láng... olyan volt a világ, mint egy haragos, félszemű szerecsen-óriás.

Zelestyétől Bánya felé a Szamos, azután a Lápos völgyén visz az út. Balra Szinyér-Váraljától kezdve magas, meredek, zöld bércek, jobbra Erdély szelíd dombjai s ezeken túl kéklő hegyei. Fölséges. A völgyben apró, elszórt oláh faluk, iszonyú nagy szalmafedelű házakkal... a födek nagyok, nem a házak. Épen olyanok, mintha Petrichevich Horváth Lázár egy gránátos-csákót tenne fejére.

Végre eléri az ember az Őrhegyet, mely tulajdonképpen csak halom; s ha ennek tetejére följut, akkor fönn van, és soká le nem megy róla, mert páratlan szépségű látvány nyílik meg előtte... kelet felé a völgy vége, melyet félhold alakban kerítenek körül a roppant magasságú hegyek. Ezeknek tövében fekszik Nagybánya ó-szerű épületeivel s gót tornyával, mint egy darab középkor, mit itt felejtett az idő. A város és az egész völgy felett sajátos tiszta kék köd, mintha az ég egészen leereszkedett volna a földre. Az ember nem hiszi, hogy nem álmodik, vagy azt gondolja, hogy csak emlékezik, hogy nem most van itt, hanem régen, igen régen volt és boldog órákat élt itt... kivel és miként? már nem jut eszébe, csak azt tudja, hogy nagyon boldog órák voltak!

Fél óra alatt benn voltam az Őrhegyről Nagybányán. Oh, mennyire szeretem e várost! már negyedszer vagyok itt, s egyre jobban tetszik. Ezek a vén házak olyan barátságosan köszöntik az érkezőt, mint valami kedélyes öregurak. Azt óhajtom, hogy ott haljak meg, ahol születtem, az alföld rónáin, a Tisza és a Duna között. Vigyék ki holttestemet messze, messze a világ zajától s a puszták közepén temessenek el, hol sírhalmam, bármily alacsony lenne is, a legmagasabb domb lesz a végtelen láthatáron, melyet senki meg nem látogat, csak a bujdosó parlag-kóró, a nyári délibáb és az őszi vándormadarai. De ha nem az alföldön halok meg, ha hegyek között kell meghalnom: úgy leginkább óhajtom, hogy itt temessenek el Nagybánya regényes völgyében.

Mária-ligetnek híják a város mulatóhelyét. Oly szép, amelyet csak képzelni lehet. Ténnap délután (pünkösöd másodnapján) velem együtt kinn volt a város nagy része, urak és nem-urak össze-vissza... demokratikus szívem hangosan dobogott örömeiben, mert szorosán és forrón ölelte meg a remény, hogy merész álmaim a világ jövődjéről nem teljesülhetlen álmák. – Az itt levő színésztársaság a színpadon működött; benéztem hozzájuk, hogy valami régi ismerőst találjak köztük, s csakugyan itt leltem az öreg Rákosit, kivel ezelőtt négy évvel együtt bájoltam el a közönséget az Érmelléken. Száraz, magas, szóvalan, komoly ember a régi világból. Inge hasítékát a hátán és nem a mellén viseli; arcát, ha már kifestette, játékig senkinek sem mutatná meg, aranyért sem, s a bajuszt mai napig sem ragasztja orra alá, hanem úgy akasztja füléhez cérnával... különben igen jó ember, kit társaságunknál legjobban szerettem. Nem ismert rám, amint elébe álltam s üdvözlém; hanem, amint nevemet megmondtam, eszébe jutottam, s tőle kitelhetőleg örvendett, mondván, hogy sok szépet hallott rólam s olvasott tőlem. Ő azon kevés vándorszínészek egyike, kik szoktak olvasni könyveket és újságokat, ha hozzá férnek. –

Ma lenn voltam többed magammal a bányában. Irtóztató mélység. Mi mintegy ezer ölnyre voltunk benn, s hol lehet még onnan a belső vége? Mentünk, mentünk a hosszú, szűk folyosón befelé, mint a töltés a kolbászba, egy darabig egyenesen, aztán föl és alá, végre távolról halk kalapácsolásokat hallottunk, s föl-föl kezdtek tünedezni a bányászok lámpái, meg eltűntek, amint tovább haladtunk, mint a csillagok a fekete felhők között. Talán nincs nyomorúbb élet, mint a bányászok élete. Túrnak, túrnak ezek a sápadt vakandokok távol a napvilágtól, távol a zöld természettől, mind halálig; és miért? hogy legyen gyermekeiknek és feleségeiknek min tengődniök, s legyen mit eltékozolni azoknak, akik nem gyermekeik és nem feleségeik. Mért nem támad olyan földindulás, mely a világ minden bányáját összerázná és a föld legközepéig süllyesztené?... nem lenne pénz, és lenne boldogság. –

Még ma indulok vissza Erdődre; onnan hova és mikor? nem tudom... talán a más világra. Ha elvesztem kedvesemet, nem élem túl, annyi szent; de az is szent, hogy ha már a pokolba kell utaznom, szerzek magam mellé útitársakat. Isten megáldjon, kedves barátom! ha ez talál utósó levelem lenni, add tudtára a világnak, hogy a szerelem kétségbeesése, örültsége ölt meg.

Kosztolányi Dezső: Repülő újság

Valaki újságot olvas az utcán. Egyszerre kitépi kezéből a szél.

Az olvasó, aki el van merülve gondolataiban, mint aki álomból ocsúdik, föltekint még ködös szemmel, s látja, hogy szellemi tápláléka a levegőben lóg. Utánakap, de már nem éri el.

A papírlapedők csörögve, idegesen zizegve közvetlen a feje fölött kóvályognak körülbelül két méter magasságban. Ha kinyújtaná karját, még levehetné onnan a semmiből, akár fogasról a kabátot.

De ettől az udvariatlan orvtámadástól annyira megdöbben, hogy csak ámul, szemléli a szokatlan látványt: a repülő újságot, a hírt, mely a szó szoros értelmében szárnyra kelt.

Ezen a napos délelőttön valami betyár tavaszi szél szabadulhatott ki időnek előtte téli börtönéből, a rendbontás egy garabonciás, márciusi ördögkölyke, az ráncigálja, pöndörgeti, terítgeti a gazdátlan újságot. Egyelőre ravaszul még mindig két méter magasságban tartja, szinte mozdulatlanul, aztán leejti a földre, s a következő pillanatban váratlanul és villámgyorsan előresodorja vagy tizenöt méterre.

Most az olvasó ott áll a járdán megrabolva, bitangul, hoppon maradva s zavartan is, mint aki nem fejezhette be elkezdett, édesnek ígérkező csókját, és nem tudja, hogy mi történt a tárca hősnőjével, akivel már megismerkedett, hogy mi a politikai helyzet a földgolyón, vagy hogy a versben mi rímel erre a szóra: „eszterháj”; ennél fogva elhatározza, hogy üldözőbe veszi a rohanó újságot, s utána is ered, ahogy máskor a kalapja után, melyet letépett a vihar, de talán még szilajabban, elszántabban, nagyobb meggyőződéssel. Fut az álmai után. Fut a vasárnapi szám harminckét oldala után. Fut a pénze után.

Csakhogy a szél még nála is gyorsabb. Az kétszáznegyven kilométeres sebességgel nyargal, eszeveszett gyorsasággal cibálja az újságot, s az egy szemvillanás alatt már az utca másik végén van, a saroknál, ott libeg és örvénylik, csattog és harsog a széthajtogatott tizenhat levelével. Hirtelen mindegyik levél külön-külön emelkedni kezd. Ez a tizenhat kis repülőgép motor nélkül, merőlegesen, helyből fölszáll egy emelet magasságába, három emelet magasságába s még tovább, még tovább. Szegény tulajdonos lihegve, ereje fogyatékán föladja a harcot. Távolból figyelí az egészet, mint valami légi tüneményt.

Jaj, hogy röpül fölfelé az újság. A szobalányok, akik nyitott ablaknál takarítanak, kacagva tekintenek ki a negyedik és ötödik emeletről, igyekeznek elkapni, de hiába, s csak hajráznak neki. Már a tetőkön száguld, a távbeszélődrótok közelében, s egyre magasabbra jut, az égbe, a csillagok közé. Nem is csoda. Az én ábrándjaim röpülnek itt, az én gyermekvágyaim, az én írásaim, azok emelik, szárnyazzák a lelketlen papirost. Vagy véletlenül sohasem írok ebben az újságba? Akkor barátaim cikkei viszik föl, melyek oly üresek, hogy semmi ellenállást se fejtenek ki. Szóval így se csoda.

Amikor már oly sokáig fürdött az újság a levegő tengerében; fönn-fönn, a fák, a bérpaloták, a rádió hullámfogói fölött, levelei közeledni kezdenek egymáshoz, mintha egy tündér rakná egybe. Előbb lapozgatja egy kissé, hintázza, majd megragadja, s lefelé lökdösi. Nyilván nem érdekli. Inog az újság, bukik, zuhan, hígabb légrétegbe kerülhetett, melynek nincs tartóereje, egy légörvénybe, s pillanatok kérdése, hogy földet érjen.

De megint csalódom. Egy civódó szélroham nekitámad, belefúj, kipuffasztja, mint mi azokat a papírzacskókat, melyeket gyermekkorunkban a falhoz szoktunk csattintani, hogy iszonyú dörrenéssel szétrepedjenek, megint fölfelé vonszolja, de ellenkező irányba, a másik utcába, ott lobogtatja egy kis ideig, aztán a harmadik utca fölött hajigálja ide-oda, táncoltatja, már alacsonyan, alig egy méter magasságban, s az utca sarkán, a templom mellett a járda felé kormányozza.

Csakugyan le fog esni? Úgy látszik, igen. Tehát vagy az én gondolataim voltak oly súlyosak, hogy nem bírt tovább a levegőben maradni, vagy pedig barátaim gondolatai voltak oly nehézkesek, hogy lehúzták a földre, a sárba. Mindegy.

De semmi baj se történt. Siklórepüléssel érkezett le. A tárca hősnője meg se ütötte magát, a politikai helyzet a földgolyón nem zavarodott össze jobban, s a vers rímei csak éppen pendültek egyet, mint mikor a csengettyűket megkoccintjuk. Itt hever a teljes vasárnapi szám, a vakmerő légi kaland után, annyira együtt, mintha a nyomda gépe hajtogatta volna össze.

Hol a tulajdonosa? Túljár az már ungon-berken. Kisfiúk állnak meg az újság előtt, s bámulják, akár a meteort, mely az ég illatát, a csillagközi messzeségek varázsát hozza le közénk. Nem mernek hozzányúlni.

1935

Dull Ernő: A semmi közepén

Ha már semmiben nem hiszel,
hihetsz abban, hogy elvisz az ördög,
aki már
          negyvenegyben,
                          huszonhatban,
tizenegyben,
          negyvennyolcban,
                          ötvenhatban
is csattogtatta a fogát.
Hogy melyik században?
Minden század
          negyvenegyedik,
                          huszonhatodik,
tizenegyedik,
          negyvennyolcadik,
                          ötvenhatodik
esztendejében és az összes többiben.
Vagy egyikben sem.
Mert ha semmiben nem hiszel,
lehetsz végre
– rövidnadrágról homokot leporoló,
országodból ördögpatát, szarvat kihajító,
a semmi közepén is csillagkosarat fonó –
FÉRFI!

Kőrösi Csoma Sándor: Egy tibeti zárdának ismertetése kérdések- és feleletekben

– részlet –

Kérdés. Mi az a nagy épület amott, és ki lakik benne?

Felelet. Az zárda, és a vallás emberei laknak benne.

K. Szabad-e oda belépni?

F. Igenis, szabad.

K. Ha engedelmet nyerek rá, én mindent, ami látható, szeretnék megvizsgálni. Meg fogok tehát kérni egy értelmes szerzetest, aki képes lesz kérdéseimre felelni, hogy jöjjön velem, az ő kíséretében bemegyek a zárdába.

F. Íme, itten van a Gelong (szerzetes) akit ön látni óhajt. Legyen üdvözölve!

K. Mi a neve?

F. Az én szerzetesi nevem Tshul-Khrims-rGya mtsho, mi azt jelenti, hogy: „Az Erkölcösség Óceánja”.

K. Kérem önt, mondja el nekem részletesen mindazt, ami ezen zárdában foglaltatik.

F. Mindent kész vagyok megmagyarázni uraságod óhajtása szerint: ez a szoba itt a Láma, a főpap lakhelye, amott oldalvást van a ház főnökéé, emitt az oktatóé. Ama nagy szobában, az első emeleten lakik a kincstárnok, a földszinten pedig az ételmezési gondnok. Azon kis lépcsőzetű cellák odafent, középen és alant a szerzetesek szobái. Emitt van a papság gyűlőhelye. Amott fent az áldozó hely. Ezek az áldozó szertartásoknál használtatni szokott edények. Ezek felett van a szent kápolna. Amaz ott az Istenek főtemploma. A folyosón látható festmények, a négy mesés királynak arcképei és vallásunk védelmezőie. A templom belsejének falain vannak ábrázolva a Buddhák és a Bódhisatvák (a Buddhává – azaz megvilágosodottá – válás várományosai – szerk.). Az ott egy arckép. Amaz egy öntött szobor. Itt van egy bevésített kép. Amott egy szövött arckép. Emezek pedig: Buddha személyére, szent könyvére és kegyteli irgalmas cselekedeteire vonatkozó ábrázolások. Itt e könyvekben foglaltatnak azon erkölcsi tanok, melyeket a győzedelmes Buddha, az ő szentjei és az őskori tudósok nekünk hátrahagytak.

K. Kérem, nyisson fel egy kötetet, s mutassa meg nekem a belsejét.

F. Ez a könyv veres tintával van nyomtatva, s körülbelül 500 levélre terjed. Ez itt a könyv kezdete, emez pedig a véglapja. A lap mindkét oldalán hét sor van. A nyomtatvány tiszta; ha a helyesírásból és az igazítások csekély számából következtethetni, ezen kötet nagy értékkel bírhat. A másik könyv azonban hiányos, arany és ezüst tintával van írva. E könyvek itt nyomtatványok, amazok falenyomatok.

E helyen sok kézirat találtatik nagy és kis betűkkel írva.

K. Hát a nyomda hol van?

F. Ott, azon az oldalon. Az az egyén ott a nyomdász, a többiek körülötte segédei.

E. Hányféle szekta számláltatik Tibetben az ortodox buddhisták között?

F. A szekták száma nagy. A nevezetesebbek ezek: 1. Nyigma-pa'. 2. Urgyen-pa'. 3. Kadam-pa'. 4. Geluk-pa'. 5. Sakya-pa'. 6. Kargyut-pa'. 7. Karma-pa'. 8. Brikung-pa'.

9. Bruk-pa'.

K. Ti, Tibet lakói, melyik vallásoktatónak tanaiban gyönyörködtök leginkább?

F. Mi, Tibetiek azon vallásban hiszünk, melyet a Bhagaván Shakya Muni (a történeti Buddha – a szerk.)

tanított. A következő három családfő az indiai Shakya nemzetségből származott, t. i. Shakya a nagy, Shakya a litsabyi, és Shakya a hegyek lakója. Tibetben a királyi korszak Nyakhrisnápó-val kezdődik, 250 évvel Krisztus előtt. Ezen király Indiában született a litsabyi nemzetségből; kudarcot vallván a harcmezőn, kiűzetett Indiából, Tibetbe jött, és itt a Bon nemzet által ismertetett el. Ezen királynak családjából rendes örökösödés útján sok fejedelem uralkodott. A huszonhetedik királynak neve Lba Thothori, ki 500 évvel élt az első király után, a keresztény éra harmadik századában. Ezen uralkodó székhelyét Yambuban építé, s uralkodása alatt egy értékes szekrény hullott le az égből, s benne találtatott egy Sutra (erkölcsi tanokat magában foglaló értekezés), melynek címe ez volt: *Az összeállított csésze*. Ezenkívül volt a szekrényben egy arany kehely is, egy ereklye pyramidalis kápolna alakjában. Akkoron senki sem értette a rajta levő betűket. A harminckettedik király neve volt: Srongtsan Gambo, aki körülbelül nyolcvan évig uralkodott. Ezen király két feleséget vett, Nepájból és Kínából. Ezen hölgyek Buddha-képeket és vallásos könyveket hoztak Tibetbe; idő folytán e királyi nők iskolákat építettek, s így kezdett Buddha vallása terjedni Tibetben. Az első tibeti tudósnak neve volt Thumi Sembhota, ő jól ismerte Indiának Sanskrit nyelvét, és a kasmiri írásmód szerint a tibeti nagy és kis betű sorozatnak alakját Ő tanította. A keresztény számítás 8-ik és 9-ik századában s Ehri srong dehu tsan, a harmincnyolcadik tibeti király idejében, s aztán fiainak és unokáinak uralkodása alatt, az ortodox buddhista hit gyarapodott, míg a Bonpó vallás hanyatlott. Ealpachen vagy Khri de Srongtsan idejében, a keresztények 9-ik századában, számos kötet lefordítottatott a sanskrit nyelvből a tibetire, indiai Panditok (tanult bráhmánok.) és tibeti Lotsavák (magyarázók, fordítók) által. Idő folytán, mégpedig a tizedik században Langtarma király eltörölte a Buddha vallását, de már a következő században Chovo Atisha király s Bromston, a tibeti tudós pap és más tanult egyének működése folytán a szent hit ismét felelevenítettetett, s az összes havas föld területén elterjedett. Bár maradna fenn sokáig szent hitünk! s hirdettessék minden országban mindazoknak épületére, akik vallásos oktatás után sóhajtoznak. Bár lennének feltalálhatók a szent könyvek, Buddha vallásának ezen képviselői az egész földkerekségén, mint a nap és a hold. Bár mindaz, aki megszületett és mindaz, aki jár-kele e világon, örökre üdvözüljön általa!! Sanskritban: Shubham astu sarva jagatam! Legyen dicsőség és dicséret! Sanskritban: Mangala.

Húrok

Ballai László: A Tátrai-jubileum

2012. október 7-én virágköntösbe kellett volna öltöztetni Budapestet, a legfőbb közjogi méltóságok jelenlétében felhúzni az Országház előtt a nemzeti lobogót, és a Művészetek Palotája Bartók Béla hangversenytermében világraszóló hangversenyt rendezni az e napon száz esztendeje született Tátrai Vilmos tiszteletére. Nem azért, mert ő ezt igényelte volna. A legkevésbé sem. Csak ma, amikor oly *állati* erőfeszítések történnek a „világmagyság” érdekében, észre lehetne venni, hogy az egyetlen terület, ahol Magyarország valódi nagyhatalom, az a zene világa. Az olyan „nagyköveteknek” köszönhetően, mint Tátrai Vilmos. Akinek egy bravúros kadenciája nagyobb hírt hozott hazánknak, mint tíz jól „megmarketingelt” külföldi Magyarország-hét.

Nem csupán azért vagyunk zenei nagyhatalom, mert kis hazánk csak úgy ontja az olyan zenei tehetségeket, mint Tátrai Vilmos vagy a szintén száz esztendeje született Végh Sándor vagy Solti György,, hanem mert ifjú muzsikusaink mindannyian arra a budapesti Zeneakadémiára járhattak, amelyet az egyetememes zenei géniusz, Liszt Ferenc alapított, és akinek szellemi hagyatékát itt a legnagyobb tisztelettel őrzik és adják tovább egymásnak az utódnemzedékek, és amelyet olyan pedagógusok formáltak, csiszoltak tovább, mint Dohnányi Ernő és Kodály Zoltán.

A budapesti zeneakadémiai végzettség olyan rangot jelent a zenei világban, mint a bölcsészettudósok körében a Sorbonne-on, az anyagtudományok terén pedig a Berkeleyn szerzett diploma. E műhely vár mindazokra a tehetséges zenészpálántákra, akik az első fokú zeneiskola – ez Tátrai Vilmosnak a MÁVAG

zeneiskolája volt – elvégzése után eredménnyel járták ki a Nemzeti Zenedét, a későbbi konzervatóriumot. Itt olyan egyedi – liszti, bartóki, kodályi – zenei anyanyelvet sajátítanak el a hallgatók, amely későbbi külföldi továbbképzéseik során is előnyöket biztosít számukra, és amelynek különleges zamata egész pályájuk alatt érződik.

Liszt szellemének továbbéléséhez persze elengedhetetlenül szükség volt arra a polgári hagyományra is, amely a gyermekek zenei kiművelését is fontosnak tartotta, függetlenül attól, hogy milyen pályára szánták őket. A szepességi szász családból származó Tátrai Vilmosnak is az édesapja adta a kezébe a hegedűt, hogy mihamarább bekapcsolódhasson a házi muzsikálásba. A gyermek tehetsége azonban túlmutatott a családi kereteken. Alig néhány hónapos zeneiskolai stúdiumai után hat éves korában már fellépett a nagyközönség előtt.

Tátrai Vilmos a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán Szerémi Gusztáv növendéke volt. Művészetét azután olyan kiválóságok alatt fejleszthette tökélyre, mint Lajtha László, Waldbauer Imre, Rados Dezső és Hubay Jenő. 1936-tól egy éven át a Buenos Aires-i Rádiózenekart irányította. 1940-ben Ankarában dolgozott zenekarvezetőként. 1940-től 1944-ig a Budapest Székesfőváros Zenekara, 1945-46-ban a Rádiózenekar, 1946-tól pedig harminckét éven át a Fővárosi Zenekar, majd Állami Hangversenyzenekar koncertmestereként tevékenykedett. A zenekar tagjaiból hozta létre 1946-ban a világhírűvé vált Tátrai-vonósnégyest, majd 1957-ben a Magyar Kamarazenekart. 1965-től 1998-ig a Zeneakadémián tanított, irányt mutatva az őt követő – ma már a nemzetközi élvonalba tartozó – új magyar hegedűsgeneráció tagjainak.

A nemzetközileg is elismert, a világ legjelentősebb pódiumain is megfordult Tátrai Vonósnégyes repertoárja csaknem a teljes quartett-irodalmat felölte. Tátrai Vilmos mintegy kétszáz hanglezfelvételt készített, számtalan kortárs magyar és külföldi zeneművet mutatott be. Figyelemre méltóak kottapublikációi és tanulmányai is. Szorgalmasan dokumentálta művészi munkájának minden mozzanatát. Emlékiratát *Hegedűszó alkonyatban* címmel gyermekei rendezték sajtó alá.

Tátrai Vilmost 1958-ban Kossuth-díjjal, 1966-ban Erdemes Művész díjjal, 1970-ben Kiváló Művész díjjal, 1952-ben és 1972-ben Liszt-díjjal, 1985-ben Bartók-Pásztori Nagydíjjal, 1992-ben a Magyar Köztársaság Érdemkeresztjével, még ugyanebben az évben Ferencsik-gyűrűvel, 1993-ban a Musica Omnia Nagydíjjal tüntették ki.

A születése századik évfordulóján, a Zeneakadémián szerény keretek között megtartott ünnepségen Batta András, az intézmény jelenlegi rektora úgy emlékezett rá, mint a XX. század magyar előadó-művészetének meghatározó alakjára, „aki a személyiségével és emberségével is úgy tudott hatni az őt körülvevőkre, mint a művészetével. Ő volt a legérzékenyebb ember, akit Batta valaha is ismert, ezért tudta olyan tökéletességgel megragadni a legapróbb gesztusokat és hangulatokat is. Egészen különleges érzéke volt a zenei karakterekhez. „Ahogy ő egy Haydn-menüettet elkezdett, ahogyan egy Mozart lassú tételnek megteremtette a hangulatát, az páratlan volt” – mondta a rektor.

Tátrai Vilmos a haláláig hegedült, 1999-ben utolsó fellépése után két héttel érte a vég. Zenéje örökké a fülünkben cseng. De ezt a mondatát kevesen ismerik:

„Egy zenekar olyan, mint az ország: ha jól vezetik, akkor jól működik.”

Kimegyek a doberdói harctérre

Kimegyek a doberdói harctérre,
Feltekintek a csillagos nagy égre.
Csillagos ég merre van a magyar hazám,
Merre sirat engem az édesanyám?

Milyen földön fogok egyszer meghalni,
Hol fog az én piros vérem kifolyni?
Galícia határában lesz a sírom,
Édesanyám, arra kérem, ne sírjon.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Fillér u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu